

ILUSTRACIJA ~ Rekonstrukcija izvedena na temelju izvora: Nepoznati autor, ***Detalj – Scena iz kahve***; ilustracija iz osmanskog albuma, Istanbul c. 1620. (Biblioteka *Chester Beatty*).

ILLUSTRATION ~ Reconstruction done on the basis of source: Unknown author, ***Detail – Coffee house scene***; folio from an Ottoman album, Istanbul c. 1620 (*Chester Beatty Library*).

Dr. Ferid Muhić, filozof, pjesnik, planinar. Redovni je profesor na Unverzitetu 'Sv. Kiril i Metodij' u Skoplju (Sjeverna Makedonija). Bio je gostujući profesor na Univerzitetu u Floridi, New Yorku, Kuala Lumpuru, Singapuru, Sorbonni 8... Bio je prvi predsjednik i redovni član BANU – *Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti* (Sarajevo, Bosna) i redovni je član ASAE – *Academia Scientiarum et Artium Europaea* (Salzburg, Austrija). Učestvovao je na mnogim naučnim konferencijama, do sada objavio 42 monografije, te veći broj naučnih i stručnih radova.

Dr. Ferid Muhić, philosopher, poet, mountaineer. He is a full professor at Sv. Kiril i Metodij (Saints Cyril and Methodius) University in Skopje, North Macedonia. He was a visiting Professor at the University of Florida, New York, Kuala Lumpur, Singapore, Sorbonne 8 ... He was the first president and is full member of **BANU** – *Bosniak Academy of Sciences and Arts* (Sarajevo, Bosnia) and full member **ASAE** – *Academia Scientiarum et Artium Europaea* (Salzburg, Austria). He has participated in many scientific conferences, so far he has published 42 monographs, and a large number of scientific and expert papers.

Ferid MUHIĆ

BOŠNJACI I BOSNA:
studija iz filozofije politike (2)

BOSNIAKS AND BOSNIA:
A Study in the Philosophy of Politics (2)

Sažetak

U prvom dijelu ove studije, objavljenom u prvom broju časopisa „Svjetionik“, autor je ukratko izložio osnovne elemente filozofije politike karakteristične za historiju savremenih nacija u kojem je analizirao odnose pojedinca, naroda, nacije i države. Drugi dio ove studije fokusira se na odnos Bošnjaka prema kolektivnom sjećanju koje je, kako autor smatra, pod utjecajem dugoročne političke strategije susjeda, dovedeno na prag amnezije. Autor smatra da poljuljana kolektivna memorija predstavlja najneuralgičniji problem i najveću opasnost za historijsku reintegraciju i homogenizaciju Bošnjaka kao naroda i nacije. Autor naglašava da je „Bosanac“ teritorijalna odrednica i potpuno isključuje nacionalnu odrednicu „Bošnjak“. Koketiranje s formulacijom „Bošnjaci/Bosanci“, koja se često koristi, ne samo što ne afirmira etničku i nacionalnu pripadnost Bošnjaka nego još dodatno negira njihovu posebnost – a time dovodi u pitanje i samo postojanje Bošnjaka. Bošnjak se rađa, Bošnjak se ostaje. „Bosanac“ se postaje, „Bosanac“ se prestaje biti. Bošnjak koji živi u Bosni ujedno je i „Bosanac“. „Bosanac“ koji nije Bošnjak, nigdje, pa ni u Bosni, ne postaje Bošnjak. Bošnjak koji ne živi u Bosni ostaje Bošnjak, ali prestaje biti „Bosanac“. Cilj supstituiranja historijskog imena Bošnjaci teritorijalnom odrednicom „Bosanci“, očigledan je: Razbiti homogeno jezgro Bošnjaka brisanjem svijesti o njihovoj etničkoj posebnosti, imenu, nacionalnom jedinstvu, zajedničkoj historiji, kulturi, jeziku, ukratko – zajedničkoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Također u studiji se podsjeća na razliku savremenog shvatanja nacije od načina na koji je ovaj društveni fenomen bio tumačen sve do sredine 20. stoljeća. Iza razgraničenja nacije od naroda, kao njegove navodno superiorne forme, u pozadini se krije nastojanje da se narod, kao objektivna činjenica, relativizira, uzajamne veze njegovih pripadnika oslabe i da se cijelo stanovništvo podvede pod kontrolu centralne političke moći – kao prividno integrirana i homogena cjelina.

Ključne riječi: *Bošnjak, Bosanac, bošnjaštvo, bosanstvo, narod, nacija, Bosna i Hercegovina, Srbi, Hrvati.*

Abstract

In the first part of this study, published in the first issue of the magazine ***Illuminatio/Svjetionik/Almanar***, the author briefly outlined the basic elements of the philosophy of politics characteristic of the history of modern nations in which he analysed the relations of the individual, the people, the nation and the state. The second part of this study focuses on the attitude of Bosniaks towards collective memory, which, according to the author, was brought to the threshold of amnesia under the influence of the long-term political strategy of their neighbours. The author believes that the shaken collective memory represents the most neuralgic problem and the greatest danger for the historical reintegration and homogenization of Bosniaks as an ethnicity and a nation. The author emphasizes that "Bosnian" is a territorial determinant and completely excludes the national determinant "Bosniak". Flirting with the phrase "Bosniaks/Bosnians", which is often used, is not only a denouncement of the ethnic and national affiliation of Bosniaks, but further denies their uniqueness – and thus calls into question the very existence of Bosniaks. A Bosniak is born, a Bosniak remains. A "Bosnian" becomes, a "Bosnian" cease to be. A Bosniak living in Bosnia is also a "Bosnian". A "Bosnian" who is not a Bosniak does not become a Bosniak anywhere, not even in Bosnia. A Bosniak who does not live in Bosnia remains a Bosniak, but ceases to be a "Bosnian". The goal of substituting the historical name Bosniaks with the territorial designation "Bosnians" is obvious: Break the homogeneous core of Bosniaks by erasing awareness of their ethnic identity, name, national unity, common history, culture, language, in short – a common past, present and future. The study also recalls the difference between the modern understanding of the nation and the way in which this social phenomenon was interpreted until the middle of the 20th century. Behind the separation of the nation from the ethnicity/people, as the supposedly superior form, lies the effort to relativize the ethnicity/people, as an objective fact, to weaken the mutual ties of its members and to bring the entire population under the control of central political power – as a seemingly integrated and homogeneous whole.

Key words: *Bosniak, Bosnian, Bosniakism, Bosnianhood, people, nation, Bosnia and Herzegovina, Serbs, Croats.*

BOŠNJACI U ZAVADI SA SVOJIM SJEĆANJEM

Paradoksalna, čak jedinstvena u svjetskim razmjerama, poljuljana kolektivna memorija predstavlja uvjerljivo najneuralgičniji problem i najveću opasnost za historijsku reintegraciju i homogenizaciju Bošnjaka kao naroda i nacije. Zato je neophodno detaljno razmotriti osnovne sadržaje aktuelnih dilema Bošnjaka u odnosu na sopstveno historijsko sjećanje, koje ozbiljno ugrožavaju ne samo njihovo nacionalno jedinstvo nego i njihov budući opstanak kao naroda i nacije. U trećem, završnom dijelu ove studije, posvetit ćemo se genezi historijskih i političkih faktora koji su doveli do dezorijentacije Bošnjaka u pogledu njihovog historijskog imena, sopstvenog etničkog, duhovnog kulturnog i državotvornog bića – uz naznaku neophodnih koraka koje treba preduzeti da bi Bošnjaci ponovo prigrlili svoje historijsko ime, obnovili intimnu emotivnu vezu s nacionalnim bićem i uspostavili svijest o moralnoj obavezi svakog pojedinca prema svom narodu – Bošnjacima i državi Bosni.

1. Spajanje nespojivog: „Bošnjaci/Bosanci"

Neodrživost spoja „Bošnjaci/Bosanci", koji sve češće figurira kao surogat za nacionalna samoodređenje Bošnjaka, najbolje ilustrira nedavni primjer sa sporom oko nacionalnog identiteta Goce Delčeva. Prema izjavi bugarskog predstavnika u EU, koji je pokušao pomiriti nacionalne aspiracije Bugarske sa historijskom istinom da je Goce Delčev kapitalni lik novije historije makedonskog naroda, formulom *i vuk sit i koze na broju*: „Goce Delčev je i Makedonac i Bugarin. Makedonac je teritorijalno, Bugarin je nacionalno."

Međutim, ovim primjerom bugarski predstavnik u EU je još jednom pokazao da *vuk može biti sit* samo *ako koze nisu na broju*, odnosno, da je nemoguće spojiti nacionalnu pripadnost sa teritorijalnim boravištem kao sinonimima, jer to jednostavno nisu sinonimi, nego klasičan oksimoron – kao što se vidi iz analize koja slijedi:

> 1. Da je živio u Albaniji, Goce Delčev bi bio teritorijalno Albanac! Ovo dalje znači da bi, gdje god da je živio, Goce Delčev nacionalno bio i ostao Bugarin. 2. Prema istoj logici – Albanci, Turci, Srbi, Bošnjaci, koji žive u Makedoniji, teritorijalno su Makedonci, iako nacionalno

BOSNIAKS IN CONFLICT WITH THEIR MEMORY

The paradoxical, even unique on a global scale, the shaken collective memory arguably represents the most neuralgic problem and the greatest danger to the historical reintegration and homogenization of Bosniaks as a people and a nation. Therefore, it is necessary to consider in detail the basic contents of the current dilemmas of Bosniaks in relation to their own historical memory, which seriously threatens not only their national unity but also their future survival as a people and a nation. In the third and final part of this study, we will focus on the genesis of historical and political factors that led to the disorientation of Bosniaks regarding their historical name, their own ethnic, spiritual, cultural and state-building being – indicating the necessary steps in order for Bosniaks to re-embrace their historical name, restore an intimate emotional connection with the national being and establish an awareness of the moral obligation of each individual towards his/her people – the Bosniaks and the state of Bosnia.

1. Merging the un-mergeable: „Bosniaks/Bosnians"

The unsustainability of the "Bosniaks/Bosnians" compound, which increasingly appears as a surrogate for Bosniak national self-determination, is best illustrated by a recent example of the dispute over Goce Delčev's national identity. According to the statement of the Bulgarian representative in the Europian Union, who tried to reconcile Bulgaria's national aspirations with the historical truth that Goce Delčev is the capital figure of the recent history of the Macedonian people, the formula is both having the cake and eating it: "Goce Delčev is both Macedonian and Bulgarian. The Macedonian is territorial, the Bulgarian is national."

However, with this example, the Bulgarian representative in the EU once again showed that *one can have the cake only if one cannot eat it*, or rather, that it is impossible to combine national affiliation with territorial residence as synonyms, because these are simply not synonyms, but a classical oxymoron – as can be seen from the analysis that follows:

1. If he lived in Albania, Goce Delčev would be a territorial Albanian! This further means that, wherever he lived, Goce Delčev would be and remain a Bulgarian nationally.

2. According to the same logic – Albanians, Turks, Serbs, Bosniaks, who live in Macedonia, are territorially

svi oni ostaju ono što jesu! 3. U ovom kontekstu, pripadnici svih nacija koji žive u Bosni su, „Bosanci“ ili – još smješnije – „Bosanci i Hercegovci“, ali samo dok žive na teritoriji Bosanske države! Da žive u Austriji, svi bi oni teritorijalno bili „Austrijanci“, u Francuskoj „Francuzi“ itd.

Koketiranje s formulacijom „Bošnjaci/Bosanci“, koja se često koristi, ne samo što ne afirmira etničku i nacionalnu pripadnost Bošnjaka nego još dodatno negira njihovu posebnost – a time dovodi u pitanje i samo postojanje Bošnjaka. U krajnjoj liniji, ova koliko nesretna toliko i nespretna odrednica, označava samo Bošnjake koji žive na teritoriji Bosne – kao što bi se formulacija „Bošnjaci/Austrijanci“ odnosila na Bošnjake koji žive u Austriji.

Ko je „Bošnjak“? Pripadnik etnosa, naroda, nacije „Bošnjaci“. Sasvim nepotrebna oznaka „Bosanci“ direktno eliminira ovaj konkretni etnički, narodni, nacionalni, kulturni kontekst odrednice „Bošnjaci“, jer stanovnike obuhvaćene ovom odrednicom definira striktno teritorijalno – bez bilo kakvih drugih svojstava i zapravo se odnosi na sve građane koji žive na teritoriji Bosne. Formalno-logički, ova odrednica se svodi na tautološki iskaz: „Svi ljudi koji žive u Bosni jesu Bosanci!“

Kao svaka druga teritorijalna odrednica, ni ova ne precizira nacionalnu pripadnost „Bošnjaka“, nego je, dodatkom „Bosanci“ zapravo poništava i sasvim isključuje. Ako je formalno-logički tautologija, odrednica „Bosanac“ sadržinski je prazna.

Ko je „Bosanac“? Svako i niko! Po istom osnovu, Srbi, Hrvati – kao i svi drugi koji žive u Bosni – mogu se označiti kao „Srbi, Hrvati.../Bosanci“, ali njihova nacionalna pripadnost time nije razgraničena od „Srba, Hrvata.../Austrijanaca“ ili od Srba, Hrvata... koji žive na teritoriji bilo koje druge države – uključujući tu i Srbe koji žive u Srbiji, Hrvate u Hrvatskoj...! Još je gore i pogubnije insistiranje da se nacionalna odrednica „Bošnjaci“ u potpunosti zamijeni teritorijalnom odrednicom „Bosanci“. Izostavljanje tradicionalnog etničkog i nacionalnog imena „Bošnjaci“ uspostavlja direktno, formalno i logički, totalnu denacionalizaciju kategorije „Bošnjaci“, čime najkraćim putem i nepovratno, vodi i ka ukidanju bosanskog jezika kao nacionalnog jezika Bošnjaka, nacionalne historije kao historije Bošnjaka, nacionalne kulture, kao kulture Bošnjaka.

Bošnjak se rađa, Bošnjak se ostaje. „Bosanac“ se postaje, „Bosanac“ se prestaje biti. Bošnjak koji živi u Bosni ujedno je i „Bosanac“. „Bosanac“ koji nije Bošnjak, nigdje, pa ni u Bosni, ne postaje Bošnjak. Bošnjak koji ne živi u Bosni ostaje Bošnjak, ali prestaje biti „Bosanac“.

Oni koji javno, na svoju sramotu i na štetu nacionalne afirmacije i vitalnih interesa Bošnjaka, zagovaraju potrebu da se Bošnjaci odreknu svog izvornog etničkog imena i da u drugi plan potisnu svoje duhovne i kulturne osobenosti, tvrde da će Bošnjaci samo tako krenuti „magistralnim putem razvoja“, koji je, navodno, moderni trend dominantan na prostorima EU i u svijetu. Prema njihovoj tvrdnji, za koju ne nude nijedan argument, spomenuti „magistralni put razvoja“ zahtijeva radikalno napuštanje modela nacionalnih država – uz ukidanja osnovnih etničkih, duhovnih i kulturnih

Macedonians, although nationally they all remain what they are!

3. In this context, members of all nations living in Bosnia are, "Bosnians" or – even funnier – "Bosnians and Herzegovinians", but only as long as they live on the territory of the Bosnian State! If they lived in Austria, they would all be territorially "Austrians", in France "French", etc.

Flirting with the phrase "Bosniaks/Bosnians", which is often used, is not only a denouncement of the ethnic and national affiliation of Bosniaks, but further denies their uniqueness – and thus calls into question the very existence of Bosniaks. Ultimately, this unfortunate and clumsy determinant means only Bosniaks living in Bosnia – just as the phrase "Bosniaks/Austrians" would refer to Bosniaks living in Austria.

Who is a "Bosniak"? A member of the ethnos, people, nation of "Bosniaks". The completely unnecessary designation "Bosnians" directly eliminates this specific ethnic, national, national, cultural context of the term "Bosniaks", because it defines the inhabitants covered by this term strictly territorially – without any other characteristics and actually refers to all citizens living in Bosnia. Formally and logically, this determinant is reduced to a tautological statement: "All people living in Bosnia are Bosnians!"

Like any other territorial determinant, this one does not specify the national affiliation of "Bosniaks", but by adding "Bosnians" actually annuls it and completely excludes it. If it is a formal-logical tautology, the determinant "Bosnian" is empty in content.

Who is a "Bosnian"? Everyone and no one! On the same basis, Serbs, Croats – as well as all others living in Bosnia – can be labelled as "Serbs, Croats ... / Bosnians", but their national affiliation is not differentiated from Serbs, Croats ... / "Austrians" or from Serbs, Croats ... who live on the territory of any other state – including Serbs living in Serbia, Croats in Croatia ...! It is even worse and more pernicious to insist that the national designation "Bosniaks" be completely replaced by the territorial designation "Bosnians". The omission of the traditional ethnic and national name "Bosniaks" establishes direct, formal and logical, total denationalization of the category "Bosniaks", which in the quickest manner and irreversibly leads to the abolition of Bosnian as the national language of Bosniaks, national history as the history of Bosniaks and national culture as Bosniak culture.

One is born Bosniak, one remains Bosniak. One becomes "Bosnian", one ceases to be "Bosnian". A Bosniak living in Bosnia is also a "Bosnian". A "Bosnian" who is not a Bosniak does not become a Bosniak anywhere, not even in Bosnia. A Bosniak who does not live in Bosnia remains a Bosniak, but ceases to be a "Bosnian".

Those who publicly, to their shame and to the detriment of the national affirmation and the vital interests of Bosniaks, advocate the need for Bosniaks to renounce their original ethnic name and to push their spiritual and cultural characteristics into the background, claim that Bosniaks will only then be able to take the "highway to development", which allegedly is a modern trend dominant in the EU and in the world. According to them, for which they offer no argument, the mentioned "highway to development" requires a radical abandonment of the model of nation-states – with the abolition of the basic ethnic, spiritual and cultural characteristics of the most numerous people. The conclusion is clear: if they want to get involved in the current processes of modern civil

odlika najbrojnijeg naroda. Zaključak je jasan: ako se žele uključiti u aktuelne procese savremenog građanskog društva, Bošnjaci najprije moraju izići iz svog etničkog, kulturnog i duhovnog „brloga“, odnosno, moraju se odreći bošnjaštva i svih ostataka svoje prošlosti, moraju izbiti sebi iz glave svaku pomisao na etničku pripadnost – kao i na kulturnu i duhovnu posebnost. Najjednostavniji i najbolji način da se ovo ostvari jeste da promijene svoje ime i da sebe, umjesto „Bošnjaci“, nazovu „Bosanci“ a svoje bošnjaštvo zamijene „bosanstvom“.

Sve one koji su zbunjeni činjenicom da je teško pronaći zadovoljavajuću formulaciju koja će obuhvatiti sve građane Bosne i Hercegovine, s obzirom na složenost imena ove države, treba podsjetiti na dva momenta: **1.** isti problem javlja se u slučaju mnogih država sa složenim nazivima. Naprimjer, kako obuhvatiti jednim imenom sve stanovnike države „Obala Slonove Kosti“ – „Obala Slonovače“; „Cote d'Ivoire“ – „Ivory Coast“? „Obaloslonovokoskanci?“ Ili, ipak, „Obaloslonovačanci“? Ili, koristeći francuski, odnosno engleski naziv, zapasti u još veće gluposti!? **2.** Rješenje je sasvim jednostavno, elegantno i koristi se svugdje osim u Bosni i Hercegovini – pod uticajem pobornika za brisanje nacionalnog imena „Bošnjaci“. Ako se želi čestitati državni praznik svim građanima Bosne i Hercegovine, umjesto logički neodržive kovanice upućene „svim Bošnjacima/Bosancima“; umjesto isto tako logički neodržive i uz to rogobatne konstrukcije: „Svim Bosancima i Hercegovcima“, sasvim je dovoljno reći: „Sretan praznik svim građanima Bosne i Hercegovine“! I mirna Bosna!

Kao što svi normalni ljudi Obale Slonove Kosti čestitaju državni praznik: „Svim građanima Obale Slonove Kosti“! – jer je to njihov jedini zajednički imenitelj oko kog ne može biti spora! Međutim, ova činjenica nikako ne isključuje istinu da se građani Bosne i Hercegovine, ili bilo koje druge države, po svojoj etničkoj – nacionalnoj pripadnosti uzajamno razlikuju, odnosno, da time ne prestaju biti Bošnjaci, Srbi, Hrvati – pripadnici svih ostalih nacionalnosti koji žive u ovoj državi. Apsurdno nastojanje da se pronađe jedinstven naziv koji će istovremeno obuhvatiti sve ove nacionalnosti otkriva još jednom težnju da se izbrišu upravo i samo Bošnjaci, jer se ni u jednom kontekstu ne dovodi u pitanje postojanje nijednog drugog naroda u Bosni i Hercegovini!

2. Zablude oko „magistralnog puta razvoja“

Čak i kada bi uistinu bilo onako kako, bez i jednog jedinog dokaza tvrde zagovornici imperativa da Bošnjaci slijede „magistralni put razvoja“, dakle da EU i savremeni svijet odbacuje **nacionalnu** i forsira **građansku**, nacionalno, jezički, etnički i kulturno nedefinirani savez država, svaki razuman čovjek bi se morao upitati koliko bi takva država odgovarala u konkretnim okolnostima, umjesto da odmah potrči za onim što drugi rade! Kažemo: čak i kada bi bilo tako – a nije!

Naime, u realnosti vidimo da je ono što oni nazivaju „magistralni put razvoja“, obična zabluda, jer se

society, Bosniaks must first get out of their ethnic, cultural and spiritual "den", or rather, they must renounce their Bosniakism and all remnants of their past, they must get rid of every thought of their ethnicity – as well as their cultural and spiritual specificity. The simplest and best way to achieve this is to change their name and call themselves "Bosnians" instead of "Bosniaks" and replace their Bosniakism with "Bosnianhood".

All those who are confused by the fact that it is difficult to find a satisfactory formulation that will include all citizens of Bosnia and Herzegovina, given the complexity of the name of this country, should be reminded of two points:

1. The same problem occurs in many countries with complex names. For example, how to include in one name all the inhabitants of the state "Ivory Coast"; "Cote d'Ivoire" – "Ivory Coast"? Or, after all, "Ivorycoastans?" Or rather, using the French or English name, fall into even greater nonsense!?

2. The solution is quite simple, elegant and is used everywhere except in Bosnia and Herzegovina – under the influence of proponents of erasing the national name "Bosniaks". If you want to congratulate the national holiday to all citizens of Bosnia and Herzegovina, instead of a logically unsustainable coin addressed to "all Bosniaks/Bosnians"; instead of the equally logically unsustainable and at the same time twisted construction: "To all Bosnians and Herzegovinians", it is enough to say: "Happy holiday to all citizens of Bosnia and Herzegovina"! And there stands a peaceful Bosnia!

All people of the Ivory Coast congratulate the national holiday: "To all the citizens of the Ivory Coast"! – because it is their only common denominator about which there can be no dispute! However, this fact in no way excludes the truth that the citizens of Bosnia and Herzegovina, or any other state, differ from each other in their ethnic – national affiliation, i.e. that they do not cease to be Bosniaks, Serbs, Croats – members of all other nationalities living in this state. The absurd effort to find a single name that will encompass all these nationalities at the same time reveals once again the tendency to erase only Bosniaks, because in no context is the existence of any other people in Bosnia and Herzegovina questioned!

2. Misconceptions about the "highway to development"

Even if it were true, as the proponents of the imperative claim for it to be without a single piece of evidence, that Bosniaks follow the "highway to development", i.e. that the EU and the modern world reject the **national** and force a **civic**, national, linguistic, ethnic and culturally undefined alliance of states, any reasonable man would have to ask himself how much such a state would qualify in specific circumstances, instead of immediately copying what others are doing! To them we say: even if it were so – and it is not!

Namely, in reality we see that what they call the "highway to development" is a common misconception,

svugdje u svijetu intenzivno forsira afirmacija nacionalne – etničke, kulturne, jezičke posebnosti svake države. Na prvom mjestu, upravo EU je klasični primjer zajednice nacionalnih država, od kojih svaka u prvi plan stavlja svoje nacionalne interese – dajući prioritet afirmaciji sopstvenih etničkih, duhovnih, kulturnih, ukratko – nacionalnih odlika! Uz to, unutar mnogih država članica EU separatistički procesi, utemeljeni na zahtjevu za priznavanjem nacionalnih prava, ne jenjavaju. Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) se ne tako davno suočilo s jednim referendumom za otcjepljenje Škotske, u kome je Škotska za neznatan broj glasova propustila da ostvari sopstvenu nacionalnu državu, a novi referendum se već krčka sa još većim elenom. Katalonija je sa velikom većinom izglasala na referendumu svolju nacionalnu državu i otcjepljenje od Španije, ali je Ustavni sud tu odluku poništio. Baskija radi na svojoj samostalnosti već cijelo stoljeće. Valonci i Flamanci su u kontinuitetu na samom rubu podjele Belgije na dvije nacionalne države. Korzika intenzivira svoj separatistički projekt za otcjepljenje od Francuske. Češka i Slovačka, koje su dugo bile i verbalno ujedinjene kao „Češkoslovensko" – „Čehoslovačka", uz svu kulturnu i jezičku bliskost i zajedničku historiju, jedva su dočekale prvu priliku da se razdvoje i stvore svoje posebne nacionalne države. Baltičke republike su se odvojile na tri zasebne države iako su i njihovi narodi kulturno, jezički i historijski uzajamno veoma bliski. Poslije propalog plana Srbije da se u najvećem dijelu podvrgne pod njenu nacionalnu hegemoniju, nekadašnja SFR Jugloslavija se transformirala na šest nacionalnih država – pri čemu se čak Crna Gora odvojila od Srbije upravo po nacionalnom ključu, uprkos njegoševskoj i velikosrpskoj tradicionanoj priči o Srbima i Crnogorcima kao *dva oka u jednoj glavi*! Na pomolu je sedma – Kosovo, dok je Bosna i Hercegovina podijeljena na Federaciju – koja je opet nacionalno ustrojena kao bošnjačko-hrvatska, i Republiku srpsku, koja već u svom imenu praktično polovinu teritorije Bosne i Hercegovine proglašava ekskluzivno „srpskom"!

Tendencija markiranja države kao primarno nacionalne tvorevine, posebno oštro je naglašena u slučaju Sjedinjenih Američkih Država (USA). Iako je stanovništvo ove države etnički, kulturno, rasno, jezički i historijski daleko najizmješanije od svih država u svijetu, iako su praktično svi njeni građani došljaci porijeklom iz svih dijelova Evrope, Afrike i Azije, sa vrlo kratkom zajedničkom historijom – prije 100 godina, USA je brojala 76,1 milion stanovnika a danas broji 331 milion, što znači da je 4/5, odnosno, preko 250 miliona stanovnika, došlo tokom posljednjih 100 godina – tako da je uz poštovanje sociooloških kriterija, praktično nemoguće govoriti o postojanju nekakve minimalno homogene nacije – sintagma „američka nacija" – „American Nation" je čvrsto ustoličena kao oznaka za taj demografski konglomerat. Treba imati u vidu da Sjedinjene Američke Države, bez pravne osnove insistiraju na pojmu „američka nacija" zato što ne postoji nikakva država „Amerika" niti je nekada postojala! Naime, budući da ne postoji država „Amerika", u ovom slučaju se ne može opravdano pozivati na bilo koju od vladajućih definiciju nacije.

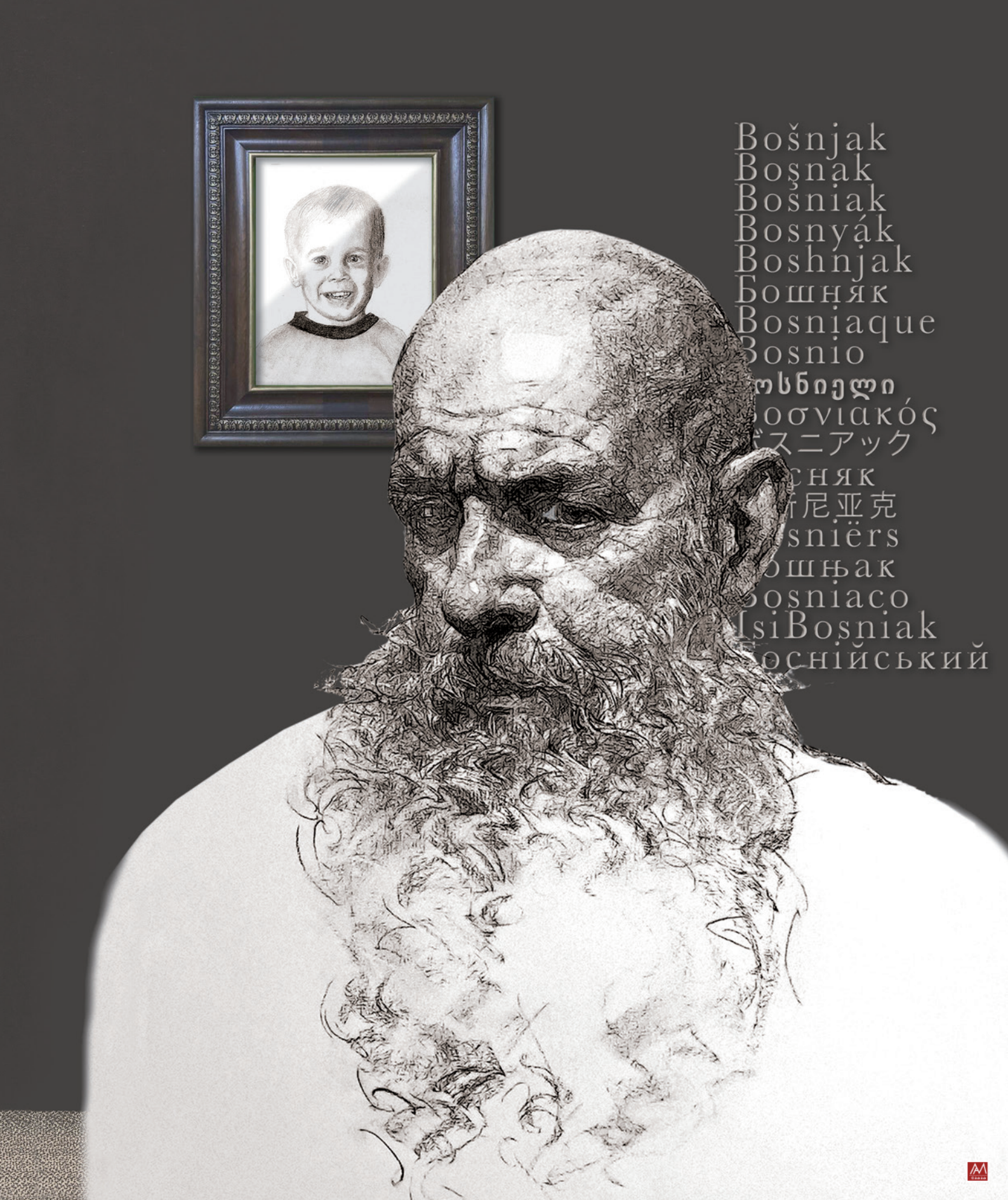
Da potsjetimo, na teritoriji Sjeverne, Centralne i Južne Amerike postoje 22 države, od kojih se nijedna ne zove Amerika!

because everywhere in the world the affirmation of the national – the ethnic, cultural, linguistic specificity of each state is intensively forced. In the first place, the EU is a classic example of a community of nation-states, each of which puts its national interests in the forefront – giving priority to the affirmation of its own ethnic, spiritual, cultural, in short – national characteristics! In addition, within many EU Member States, separatist processes, based on a demand for recognition of national rights, have not abated. The United Kingdom (UK) recently faced a referendum on the secession of Scotland, in which Scotland failed to achieve its own nation-state by a small number of votes, and a new referendum is already raging with even greater fervour. Catalonia voted overwhelmingly in a referendum on its own nation-state and secession from Spain, but the Constitutional Court overturned that decision. The Basque Country has been working on its independence for a century. The Walloons and the Flemish are continuously on the very brink of dividing Belgium into two nation-states. Corsica is intensifying its separatist project to secede from France. The Czech Republic and Slovakia, which have long been verbally united as "Czechoslovak" – "Czechoslovakia", with all the cultural and linguistic closeness and common history, could hardly wait for the first opportunity to separate and create their own separate nation states. The Baltic republics have split into three separate states although their peoples are also culturally, linguistically and historically very close to each other. After Serbia's failed plan to submit for the most part to its national hegemony, the former SFR Yugoslavia was transformed into six nation-states – with even Montenegro seceding from Serbia precisely according to the national key, despite the Njegoševian and Greater Serbia traditional story of Serbs and Montenegrins being *the two eyes in one head!* The seventh is on the horizon – Kosovo, while Bosnia and Herzegovina is divided into the Federation – which is again nationally organized as Bosniak-Croat, and the Republika Srpska, which already declares practically half of the territory of Bosnia and Herzegovina exclusively “Serbian” in its name!

The tendency to mark the state as a primarily national creation is particularly sharply emphasized in the case of the United States of America (USA). Although the population of this country is ethnically, culturally, racially, linguistically and historically by far the most mixed of all countries in the world, although virtually all of its citizens are newcomers from all parts of Europe, Africa and Asia, with a very short common history – 100 years ago, USA had a population of 76.1 million and today has a population of 331 million, which means that 4/5, or over 250 million inhabitants, came in the last 100 years – so that respecting sociological criteria, it is practically impossible to talk about the existence of any minimally homogeneous Nations – the phrase “American Nation” is firmly established as a label for this demographic conglomerate. It should be borne in mind that the United States of America, without a legal basis, insists on the term "American nation" because there is no state of “America” nor did it ever exist! Namely, since there is no state of “America”, in this case one cannot justifiably refer to any of the ruling definitions of the nation.

As a reminder, in the territory of North, Central and South America there are 22 states, none of which are called America!

LIBERTÉ

Bošnjak
Boşnak
Bošniak
Bosnyák
Boshnjak
Бошњак
Bosniaque
Bosnio
ბოსნიელი
Βοσνιακός
ボスニアック
сняк
尼亚克
sniërs
ошњак
Bosniaco
IsiBosniak
оснійський

Monopolska uzurpacija imenice „Amerika“ kao imena države i atributa „američki“, koliko god nam zvučala poznato i prihvatljivo, u suštini predstavlja flagrantno kršenje pravnih normi i direktno nasilje nad činjenicama! Ustalila se samo zbog ogromnog autoriteta moći države USA i lakejskog, poltronskog mentaliteta snishodljivih pripadnika ostalih država u svijetu. Autor ovih redova, izazvao je konsternaciju kada je, nakon što mu je na službenom susretu, predstavljen „American Ambassador“, ljubazno ukazao da je H. E. zapravo „USA Ambassador“, a ne „American Amabassador“ – podsjetivši da ne postoji država „America“. Korekcija je, nakon trenutka zbunjenosti, prihvaćena uz osmijeh. Istini za volju, budući da postoji država USA a ne „America“, oficijalno je svugdje bez izuzetka naznačeno da je riječ o „President of USA“, o „US Army“, „US Embassy“, „The People of USA“. Razumije se, jednako tako postoji samo „ambasador Srbije“, ali ne i „srpski ambasador“, kao što postoji „granica Hrvatske“, ali ne „hrvatska granica“ – The border of Croatia, but not The Croatian border itd.

3. Političke manipulacije: sport i nacionalna (dez)integracija

Zadržali smo se na ovom primjeru zato što generalno prihvaćeno zaobilaženje činjenice da ne postoji država „Amerika“, nego samo država USA, naglašava apsolutni prioritet nacionalnog faktora na svjetskoj političkoj sceni, a ne nekakvu tendenciju konstituiranja nacionalno neodređene i etnički neutralne „građanske države“ – kao što neopravdano tvrde pobornici promjene nacionalnog imena i kulture Bošnjaka i prihvatanja striktno teritorijalne odrednice „Bosanci“. U cijelom svijetu očigledno je na djelu projekt snažne homogenizacije stanovništva na osnovima realnih ili imaginarnih faktora kakvi su zajedničke vrijednosti, zajednička prošlost, aktuelni interesi u sadašnjosti i budući ciljevi, čak i tamo gdje je postojanje takvih zajedničkih konstitutivnih faktora u najmanju ruku upitno! Ovo je posebno vidljivo iz činjenice da se pri definiranju nacije odsustvo realne integrirane nacije, nadomjesti i supstituira emocionalnim povezivanjem građana. Na ovo jasno ukazuje Robert Bellah, u sjajnoj studiji „Da li su Amerikanci još uvijek građani?“, sljedećim primjerom:

„Tako, milioni Amerikanaca mogu se identificirati s američkim atletičarima na Olimpijskim igrama, skandirajući ‘USA, USA!’, ali ako su u pitanju teme koje nas emocionalno razdvajaju i suprotstavljaju, većina Amerikanaca tu vidi konflikt i moć.“[1] Autor objašnjava kako se, i pored odsustva zajedničkih etničkih, rasnih i kulturnih faktora koji bi ih povezivali, pod utjecajem emocionalne povezanosti, na olimpijskim igrama atletičari USA, doživljavaju kao njihovi zajednički, „američki atletičari“, a USA kao zajednička država, dok se taj osjećaj često gubi u

[1] Bellah, N., Robert: ***Are Americans still Citizens?***, in: *Citizenship Critical Concepts*, Edited by Bryan S. Turner and Peter Hamilton, Volume II, Routledge, London and New York, 1994., p. 265.

The monopolistic usurpation of the noun "America" as the name of the state and the attribute "American", as familiar and acceptable as it sounds to us, is essentially a flagrant violation of legal norms and a direct violence against the facts! It was established only because of the enormous authority of the power of the state of the USA and the lackey, patronizing mentality of the condescending members of other states in the world. The author of these lines caused consternation when, after being presented with the "American Ambassador" at an official meeting, he kindly pointed out that H.E. is actually the "Ambassador of the USA" and not an "American Ambassador" – as a reminder that "America" is not a state. The correction was, after a moment of confusion, accepted with a smile. Truth be told, since there is a state of the USA and not a state of "America", it is officially stated everywhere without exception that it is the "President of USA", "US Army", "US Embassy", "The People of USA"... Of course, there is also only the "Ambassador of Serbia", but not the "Serbian ambassador", as there is the border of Croatia, but not the Croatian border, etc.

3. Political manipulations: sport and national (dis)integration

We have remained on this example because the generally accepted circumvention of the fact that there is no "American" state, but only the state of the USA, emphasizes the absolute priority of the national factor on the world political scene, and not some tendency to constitute a nationally indeterminate and ethnically neutral "civil state" – as the proponents of changing the national name and culture of Bosniaks and accepting the strictly territorial determinant "Bosnians" unjustifiably claim. All over the world, a project of strong homogenization of the population based on real or imaginary factors such as common values, common past, current interests in the present and future goals is obviously at work, even where the existence of such common constitutive factors is at least questionable! This is especially evident from the fact that in defining a nation, the absence of a real integrated nation is compensated for and replaced by the emotional connection of the citizens. This is clearly pointed out by Robert Bellah, in the brilliant study "Are Americans Still Citizens?", with the following example:

„Therefore, millions of Americans can identify with American athletes at the Olympics, chanting 'USA, USA!', but when it comes to topics that emotionally separate and bring us into opposition, this is where most Americans see conflict and power."[1] The author explains how, regardless of the absence of common ethnic, racial and cultural factors that would connect them, under the influence of emotional connection, at the Olympics, US athletes are perceived as their common "American athletes" and the USA as a common state, while this feeling is often lost in everyday life!! However, it is obvious that Bellah himself uses the term "Americans", "American nation", ignoring

[1] Bellah, N., Robert: ***Are Americans still Citizens?***, in: *Citizenship Critical Concepts*, Edited by Bryan S. Turner and Peter Hamilton, Volume II, Routledge, London and New York, 1994., p. 265.

svakodnevnom životu! Ipak, pada u oči da i sam Bellah koristi odrednicu „Amerikanci", „američka nacija", ignorirajući činjenicu da formalno ne postoji nijedna država pod imenom „Amerika" i da, prema tome, ne može biti govora o nekakvoj „američkoj naciji". Međutim, sam primjer precizno naglašava osnovnu tendenciju savremenih država da na sve načine favoriziraju koncept nacije kao integrirane, homogenizirane demografske činjenice – na račun njihovog teritorijalnog i utoliko sadržinski praznog određenja.

Iz ove perspektive postaje više nego jasno zašto ni jedan jedini sportista Bošnjak, koliko je meni poznato, nije nazvan „Bošnjak", nego se uvijek postupa upravo suprotno: nacionalnost se ignorira i razvodnjava u teritorijalnoj odrednici: „sportista Bosne i Hercegovine", ili „bosanskohercegovački predstavnik". Isticanje nacionalne pripadnosti „sportiste Bošnjaka", doprinijelo bi emocionalnom zbližavanju i nacionalnoj homogenizaciji Bošnjaka, što se želi po svaku cijenu izbjeći, jer je suprotno strategiji negiranja postojanja Bošnjaka zbog čega se, uporno i na svim nivoima, insistira na prešutkivanju nacionalnog imena i zataškavanju nacionalne pripadnosti svakog sportiste Bošnjaka, bez izuzetka! Istovremeno, naglašavanjem nacionalne pripadnosti svojih sportista sve ostale države nastoje ojačati nacionalnu integraciju.

Koliko daleko to ide vidi se iz činjenice da, za koju god državu nastupali, kojim god sportom se bavili sportisti Bošnjaci, nikada za komentatore oni nisu „Bošnjaci"! Nije to Edin Džeko, čak ni kada igra na stadionu Bilino polje u Zenici, ni Damir Džumhur, bez obzira gdje igra, ni Amel Tuka, gdje god da trči!? Sasvim suprotno, sportisti iz Srbije i Hrvatske su za sve komentatore, uvijek i bez izuzetka, „srpski fudbaleri", „hrvatski atletičari" itd. Ovdje ni izdaleka nije kraj priče. Ako ukucate: „srpski sportisti". „hrvatski sportisti", „slovenski sportisti", „crnogorski sportisti", otvorit će vam se sajt s imenima sportista ovih država iz svih sportova, a na spisku će se naći i mnogi čija imena nedvosmisleno ukazuju da nisu etnički ni Srbi – Laszlo Gjere, Erwin Katona... – da spomenemo samo ova dva imena, ni Hrvati, ni Slovenci, ni Crnogorci – uključujući i veći broj sportista koji su, prema istom kriteriju, etnički očigledno Bošnjaci! Oficijelno, međutim, svi su oni Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, jer su klasificirani kao „srpski", „hrvatski", „slovenski", „crnogorski" sportisti, a ne kao „sportisti Srbije, Hrvatske, Slovenije, Crne Gore".

Međutim, kada ukucate „bošnjački sportisti", ni traga ni glasa od Bošnjaka. Umjesto njih, otvorit će vam se sajt „Bosanskohercegovački sportisti", odnosno „Sportisti Bosne i Hercegovine"! Primjer s Akademijom nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine – kao oficijelnom naučnom institucijom ovog ranga u Bosni i Hercegovini, nasuprot striktno nacionalno definiranoj Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Slovenskoj, Crnogorskoj itd., uz energično odbijanje državnih instituicija BiH da se prizna nacionalno profilirana Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti – jasno potvrđuje da je riječ o planu za totalno iskorjenjivanje Bošnjaka kao nacije i bošnjaštva kao nacionalnog programa.

the fact that formally there is no state called “America” and that, therefore, there can be no question of any “American nation”. Despite this, the example itself precisely emphasizes the basic tendency of modern states to in every way favour the concept of the nation as an integrated, homogenized demographic fact – at the expense of their territorial and thus content-empty definition.

From this perspective, it becomes more than clear why not a single Bosniak athlete, as far as I know, is called a “Bosniak”, but rather the opposite: nationality is ignored and diluted in the territorial determinant: “athlete of Bosnia and Herzegovina”, or “Bosnian representative”. Emphasizing the national affiliation of “Bosniak athletes” would contribute to the emotional rapprochement and national homogenization of Bosniaks, which is to be avoided at all costs, because it is contrary to the strategy of denying the existence of Bosniaks, which is why, persistently and at all levels, there is an insistence on keeping the national name silent and covering up the nationality of every Bosniak athlete, without exception! At the same time, by emphasizing the national affiliation of their athletes, all other countries strive to strengthen national integration.

How far this goes can be seen from the fact that, no matter what country they play for, no matter what sport Bosniak athletes play, they are never “Bosniaks” for the commentators! It is not Edin Džeko, even when he plays at the Bilino polje stadium in Zenica, nor Damir Džumhur, no matter where he plays, nor Amel Tuka, wherever he runs !? Quite the opposite, athletes from Serbia and Croatia are, for all commentators, always and without exception, “Serbian football players”, “Croatian athletes”, etc. This is far from the end of the story. If you type: “Serbian athletes”, “Croatian athletes”, “Slovenian athletes”, “Montenegrin athletes”, a site with the names of athletes from these countries from all sports will open, and the list will include many whose names unequivocally indicate that they are not ethnic or Serbs – Laszlo Gjere, Erwin Katona ... – to mention only these two names, neither of whom are Croats, nor Slovenes, nor Montenegrins – including a large number of athletes who, according to the same criteria, are ethnically obviously Bosniaks! Officially, however, they are all Serbs, Croats, Slovenes, Montenegrins, because they are classified as “Serbian”, “Croatian”, “Slovenian”, “Montenegrin” athletes, and not as "athletes of Serbia, Croatia, Slovenia, Montenegro”.

However, when you type in “Bosniak athletes”, there is no trace or voice from Bosniaks. Instead, the site “Bosnian athletes”, or “Athletes of Bosnia and Herzegovina” will open! The example of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina – as an official scientific institution of this rank in Bosnia and Herzegovina, as opposed to the strictly nationally defined Serbian Academy of Sciences and Arts, Croatian Academy of Sciences and Arts, Slovenia, Montenegro, etc., with a vigorous refusal by BiH state institutions to recognize the nationally profiled Bosniak Academy of Sciences and Arts is recognized – clearly confirms that this is a plan for the total eradication of Bosniaks as a nation and Bosniakism as a national program.

4. Narod – *conditio sine qua non* svake države

Sistematsko insistiranje da se svim sredstvima i u svim sferama života, stanovništvo svake države integrira u narod, ima svoje puno opravdanje u činjenici da narod, povezan emocionalno i racionalno zajedničkim interesima i životnim sadržajima, a ne masa ljudi kojoj je zajednička samo apstraktna odrednica „građani" – čini državu! Država je okvir slike, narod je lik sa slike! Živ, stvaran lik koji i državu čini živom i stvarnom činjenicom, a ne političkim nacrtom koji imitira državu. Narod je temelj države, a ne država naroda! Znaju to dobro protivnici žive i stvarne države Bosne jer ona kroz cijelu historiju, svoje postojanje zasniva na Bošnjacima kao narodu a ne na pukom „stanovništvu" i „građanima" uguranim u istu državu političkim dogovorima.

Narod može bez svoje države, država ne može bez sopstvenog naroda! Jevreji su 2.000 godina opastali kao narod, iako su tokom tog perioda bili bez svoje države. Opstali su i Bošnjaci stoljećima bez svoje države – kao i mnogi drugi narodi koji i danas žive bez svoje države. Ta veza naroda s teritorijom kojoj je dao svoje ime, bila je krunski argument u dodjeljivanju teritorije Palestine Jevrejima, jer se ta teritorija nekada nazivala Judeja – upravo po Jevrejima! Bošnjaci nisu dijelili sudbinu Jevreja, otjelotvorenu u kulturološkom mitu o „lutajućem Ahasferu", nisu napustili teritoriju na kojoj su živjeli i žive otkada postoje kao narod, *bir vaktile*, iako se znatan broj, pod žestokim pritiscima i progonima, morao iseliti iz svoje Bosne. Ovdje treba podsjetiti na činjenicu od kardinalne važnosti: i Bosna je dobila ime po autohtonom narodu Bošnjacima, a ne obratno! Ovo je bitan momenat u određivanju statusa konkretnog stanovništva i njegovog prava na određenu teritoriju! Autohtoni narodi daju svoje ime teritoriji; došljaci državljanstvom dobijaju ime po teritoriji – državi! Zato su mnogi narodi – Srbi, Hrvati, nazvali teritorije na koje su se doselili prema sopstvenom imenu – „Srbija", „Hrvatska" da bi time sebi pribavili pravo prioriteta i status autohtonog naroda. Isti motiv uzurpacije statusa i prava autohtonog naroda i falsificiranja činjenica bio je ključni faktor na insistiranju da se dio Bosne dodijeljen Srbima Dejtonskim dogovorom, nazove skandaloznim imenom „Republika srpska", čime se odmah, u samom nazivu, razmetljivo naglašava da je to srpska i ničija druga teritorija, iako je riječ o historijski nepobitnoj istini da je to teritorija Bosne, koja je ime dobila po svom autohtonom narodu – Bošnjacima!

5. Bošnjaci u strateškim planovima međunarodne politike na Balkanu

U ovom kontekstu postaje jasno i zašto je Republika Makedonija bila prisiljena da, na zahtjev Grčke, promijeni svoje ime i da sklopi ovakav Ugovor o prijateljstvu s Bugarskom. Nacionalno ime „Makedonci", izbrisano je i zamijenjeno odrednicom „državljanstvo" – citizenship/Macedonian, što konkretno znači da su Makedonci kao narod denominirani i svedeni na bezimene stanovnike države nazvane „Republika Severna Makedonija". Oba ova Ugovora uključuju i eksplicitno odricanje

4. The people – *conditio sine qua* non of every country

The systematic insistence that the population of each state be integrated into the people by all means and in all spheres of life has its full justification in the fact that the people, emotionally and rationally connected by common interests and life contents, and not a mass of people who have only an abstract determinant – makes a state! The state is the frame of the picture, the people are the character from the picture! A living, real character who makes both the state a living and real fact, not a political blueprint that imitates the state. The people are the foundation of the state, not the state of the people! Opponents of the living and real state of Bosnia know this well, because throughout history, it has based its existence on Bosniaks as a people and not on mere "population" and "citizens" pushed into the same state by political agreements.

A nation can do without its own state, a state cannot do without its own people! The Jews persevered as a people for 2000 year, even though they were without a state during that period. Bosniaks have survived for centuries without their state – as have many other peoples who still live without their state. That connection of the people with the territory to which they gave their name, was the crowning argument in allocating the territory of Palestine to the Jews, because that territory was once called Judea – precisely after the Jews! Bosniaks did not share the fate of the Jews, embodied in the cultural myth of the "wandering Ahasphere", did not leave the territory in which they lived and have lived since they began their existence as a people, *in the days of yore*, although a considerable number, under fierce pressure and persecution, had to emigrate from their Bosnia. Here we should remind ourselves of a fact of cardinal importance: Bosnia was also named after the autochthonous Bosniak people, and not the other way around! This is an important moment in determining the status of a specific population and its right to a certain territory! Indigenous peoples give their name to the territory; newcomers gain their name by citizenship of a territory – state! That is why many peoples – Serbs, Croats, named the territories they moved to after their own name – "Serbia", "Croatia" in order to gain the right of priority and the status of an autochthonous people. The same motive for usurping the status and rights of the indigenous people and falsifying the facts was a key factor in insisting that the part of Bosnia allotted to the Serbs by the Dayton Accords be called the scandalous name "Republika Srpska", which immediately, in the name itself, ostentatiously emphasizes another territory, although it is a historically indisputable truth that it is the territory of Bosnia, named after its indigenous people – Bosniaks!

5. Bosniaks in the strategic plans of international politics in the Balkans

In this context, it also becomes clear why the Republic of Macedonia was forced, at the request of Greece, to change its name and to conclude such a Treaty of Friendship with Bulgaria. The national name "Macedonians" was deleted and replaced with the term "citizenship" – citizenship / Macedonian, which specifically means that Macedonians as a people are denominated and reduced to nameless inhabitants of the state called

Makedonaca od sopstvene historije, tako što se ona do VII vijeka n. e. vodi kao helenska, a od VII vijeka n. e. kao zajednička s Bugarima, dakle, *in sensu stricto*, kao Bugarska! Time se ova, naizgled iracionalna i besmislena politička igra, koja je trajala punih 30 godina, demistifcirala i pokazala u pravom svjetlu – kao perfidna strategija međunarodnih faktora na Balkanu usmjerena na ukidanje pravnog statusa Makedonaca kao naroda. Proglašavanjem za „vještačku tvorevinu koju je stvorio Tito 1944. godine", od nacionalnog imena Makedoncima je ostao samo pridjev „makedonsko državljanstvo"; makedonski jezik je ukinut kao jezik i degradiran na „zapadni dijalekt bugarskog jezika, napisan srpskom pisaćom mašinom"; time što im je ovim dogovorima u cijelosti oduzeta i sopstvena nacionalna historija, Makedonci su kao narod iščupani iz korijena i time *obezpočveni*.[2]

Osnovni politički cilj ove perfidne maratonske igre praktično je ostvaren i ono čemu se težilo, ostvareno je: Makedonija bez Makedonaca kao naroda. Pod ovako snažnim reflektorima primjera Makedonije, teško je ne vidjeti da je u toku isti scenario u Bosni – dobiti Bosnu bez Bošnjaka kao naroda! Svako oklijevanje, krzmanje i najmanje snebivanje da se u svakoj prilici afirmira i naglasi imenica „Bošnjak/Bošnjaci", odnosno pridjev „bošnjački", a pogotovo prihvatanje floskula „Bosanci/Bosanci-Hercegovci", odnosno „bosanski/bosanskohercegovački", ubrzano vodi ka Bosni bez Bošnjaka.

Može li sve ovo biti slučajno!? Tačnije, može li bilo ko biti toliko naivan ili slijep, pa povjerovati da je to slučajno!? Na jednoj strani vidimo da je brisanje kategorije „Bošnjaci/bošnjački" sistematski projekt, koji pokriva sva područja društvenog života, da drugoj vidimo da je na djelu intenzivno afirmiranje kategorija „Srbi/srpski", „Hrvati/hrvatski". Filozofija ovog komplementarnog projekta, uz potpuno isključivanja kategorije „Bošnjaci/bošnjački", i jednako rigorozno obavezujuće naglašavanje kategorija „Srbi/srpski", odnosno „Hrvati/hrvatski", zasniva se na uvjerenju da je nacionalna integracija i homogenizacija Srba, odnosno, Hrvata, primarni zadatak i ključni uvjet opstanka i napretka Srbije i Hrvatske. Komplementarni momenat ovog projekta izveden je iz logički očiglednog stava da će se, ignoriranjem i negiranjem postojanja Bošnjaka ubrzati unutrašnje rasulo i onemogućiti njihova nacionalna integracija i homogenizacija te tako olakšati realizacija krajnjeg cilja: Bosna bez Bošnjaka kao naroda.

Ipak, mnogi Bošnjaci još uvijek nerado koriste ili sasvim izbjegavaju da se deklariraju etnički i nacionalno kao Bošnjaci!? I to dok je filozofija maksimalnog afirmiranja nacionalnog karaktera na račun teritorijalnog, odnosno državnog, temelj djelovanja praktično svih država svijeta!? Svi svjetski mediji, posebno televizije, izvještavaju o tome šta su izjavili „kineski" predsjednik, „njemački" kancelar, „ruski" ministar spoljnih poslova, šta se dešava s migrantima na „hrvatskoj" granici, koju zemlju je posjetio „srpski" premijer. Jedini izuzetak među svim državama predstavlja Bosna.

---

[2] Izraz Lava Šestova, u značenju „ostvavljeni bez svog tla", čime se kod biljaka prekida povezanost sa historijom iz koje se crpe hranljivi sastojci i minerali; kod ljudi to tlo je upravo memorija, sjećanja, a kod naroda kolektivna historija.
Vidi: Šestov, Lav: ***Dostojevski i Niče: filozofija tragedije***, Slovo Ljubve, 1979., str. 27, et passim.

"Republic of Northern Macedonia". Both of these treaties include the explicit renunciation of the Macedonians of their own history, so that until the 7th century AD it is in the records as Hellenic, and from the VII century AD as common with the Bulgarians, therefore, *in sensu stricto*, as Bulgaria! Thus, this seemingly irrational and meaningless political game, which lasted for a full 30 years, was demystified and shown in the right light – as a perfidious strategy of international factors in the Balkans aimed at abolishing the legal status of Macedonians as a people. By declaring it an "artificial creation created by Tito in 1944", only the adjective "Macedonian citizenship" remained for the Macedonians from the national name; Macedonian was abolished as a language and degraded to "the western dialect of the Bulgarian language, written in Serbian typewriter"; by depriving them of their own national history by these agreements, the Macedonians, as a people, were uprooted and thus *obezpočveni*. [2]

The basic political goal of this perfidious marathon game was practically achieved and what was sought was achieved: Macedonia without Macedonians as a people. Under such strong spotlights of the example of Macedonia, it is difficult not to see that the same scenario is underway in Bosnia to get Bosnia without Bosniaks as a people! Any reluctance, hesitation and the slightest shrinking away from the affirmation and emphasizing of the noun "Bosniak/Bosniaks", i.e. the adjective "Bosniak", and especially the acceptance of the phrase "Bosnians/Bosnians and Herzegovinians", or "Bosnian/Bosnian and Herzegovinian", rapidly leads to a Bosnia without Bosniaks.

Could all this be a coincidence!? More precisely, can anyone be so naive or blind, and believe that it is a coincidence!? On the one hand, we see that the deletion of the category "Bosniak/Bosniaks" is a systematic project, which covers all areas of social life, and on the other we see that the categories "Serbian/Serbs", "Croatian/Croats" are being intensively affirmed. The philosophy of this complementary project, with the complete exclusion of the category "Bosniak/Bosniaks", and the equally rigorously binding emphasis on the categories "Serbian/Serbs" or "Croatian/Croats", is based on the belief that national integration and homogenization of Serbs, i.e. Croats, the primary task and key condition for the survival and progress of Serbia and Croatia. The complementary moment of this project is derived from the logically obvious view that ignoring and denying the existence of Bosniaks will accelerate internal disintegration and prevent their national integration and homogenization, thus facilitating the realization of the ultimate goal: Bosnia without Bosniaks as a people.

However, many Bosniaks are still reluctant to use or completely avoid declaring themselves ethnically and nationally as Bosniaks!? And while the philosophy of maximum affirmation of the national character at the expense of the territorial, i.e. state, is the foundation of action of practically all countries of the world!? All the world media, especially television, report on what the "Chinese" president, "German" chancellor, "Russian" foreign minister said, what is happening with migrants on the "Croatian" border, which country was visited by the

---

[2] An expression by Lav Šestov, meaning „left without their soil", thereby breaking the link between plants and the history from which nutrients and minerals are extracted; for humans this soil is precisely memory, memories, and for peoples it is collective history.
See: Šestov, Lav: ***Dostoevsky and Nietzsche: The Philosophy of Tragedy***, Slovo Ljubve, 1979, p. 27, et passim.

Njeni mediji nastoje na svakom koraku totalno dezavuirati i izbrisati nacionalni identitet svog najbrojnijeg naroda – zamjenjujući ga teritorijalnom odrednicom kao surogatom. Paralelno, jedan krug Bošnjaka iz petnih žila poriče ili ne spominje nacionalnu, etničku, kulturnu, jezičku posebnost Bošnjaka – podvodeći ih sve pod praznu teritorijalnu odrednicu „Bosanci" kao njihov zajednički imenitelj. Da stvari budu još ozbiljnije, treba imati u vidu da oni to ne rade iz neznanja, nego namjerno a, što je najgore, po svemu sudeći – po zadatku!

Jer, pozivajući Bošnjake da se odreknu sopstvenog etničkog imena, svog duhovnog naslijeđa, svoje kulture, u ime navodnog „magistralnog puta razvoja", oni zapravo nastoje Bošnjake skrenuti i odvratiti s magistralnog puta razvoja kojim ide naprijed cijeli savremeni svijet, a kojim, u kontekstu Bosne, posebno snažno grabe Srbi i Hrvati! Ovo nije nimalo slučajno, upravo to i jeste njihov krajnji cilj, forsirajući do maksimuma sopstveni nacionalizam, žele ukinuti izvorno etničko i nacionalno ime „Bošnjaci", a time i Bošnjake kao narod, izbrisati njihov jezik s liste svjetskih jezika, ukratko – ukloniti sve tragove njihove historije, kulture, duhovnosti, e da bi time pripremili teren za Bosnu bez Bošnjaka i pretvorili je u Bosnu fantomskih „Bosanaca", i vrlo realnih Srba i Hrvata!

6. Teorija nacije: sociologija kao *ancilla politicae*

Sačuvana do danas, kovanica *Ancilla theologiae* nas podsjeća na vrijeme kada je filozofija djelovala pod budnim nadzorom crkve kao *sluškinja teologije*. Iako nije u opticaju kovanica *Ancilla politicae*, s punim pravom bi se mogla primijeniti na sociologiju i to od njenog osnivanja kao nauke do danas. Mada nije jedina nauka koja je podređena politici, sociologija je više nego bilo koja druga nauka otvoreno podređena diktatu politike, kao njena sluškinja.

Teorija nacije zauzima značajno mjesto u sociologiji, što, po prirodi stvari, znači da je upravo ovaj sektor sociološkog istraživanja bio i ostao pod najjačim utjecajem kako dnevne politike tako i njenih dugoročnih strateških interesa. Nasilje nad demografskom sferom koja, po prirodi stvari prethodi pojavi organizirane političke vlasti i postoji, *in ultima linea*, nezavisno od političkih institucija u cjelini, izbija na vidjelo već na prvom koraku definiranja pojma "nacija", odnosno, određenja njegove sadržine.

Umjesto da se tretira kao pretpostavka i uvjet politike, nacija se shvata kao politička tvorevina, kao *posljedica* nekakve političke odluke i njezin instrument. Pojam nacije vezuje se za latinske izraze *nacio, nasci*, *natus* – u značenju, roditi, biti rođen – dok etimološki upućuje na rod, zajedničko etničko, genetsko porijeklo, u političkoj praksi pojam nacije potpuno briše taj ključni elemenat definicije! Tako se i na ovom primjeru vidi kako nacija, kao realna demografska **činjenica**, od samog početka dobija naglašenu političku konotaciju, pa se i tretira kao predmet političke sociologije, odnosno politikologije.

"Serbian" prime minister. The only exception among all countries is Bosnia. Its media are trying to totally disavow and erase the national identity of their most numerous people at every step – by replacing it with a territorial determinant as a surrogate. At the same time, one circle of Bosniaks denies or does not mention the national, ethnic, cultural, linguistic uniqueness of Bosniaks – bringing them all under the empty territorial determinant "Bosnians" as their common denominator. To make things even more serious, it should be borne in mind that they do not do it out of ignorance, but intentionally and, what is worst, by all accounts – by task!

Because, by calling on Bosniaks to give up their own ethnic name, their spiritual heritage, their culture, in the name of the alleged "highway to development", they are actually trying to divert and distract Bosniaks from the highway to development whereby the whole modern world is moving forward, and towards which, within the context of Bosnia Serbs and Croats are going especially strong! This is not accidental, this is their ultimate goal, by forcing their own nationalism to the maximum, they want to abolish the original ethnic and national name "Bosniaks", and thus Bosniaks as a people, delete their language from the list of world languages, in short – remove all traces of their history, culture, spirituality, in order to prepare the ground for a Bosnia without Bosniaks and turn it into a Bosnia of phantom "Bosnians", and very real Serbs and Croats!

6. Nation theory: *Sociology as ancilla politicae*

Preserved to this day, the *Ancilla theologiae* coin reminds us of a time when philosophy operated under the watchful eye of the church as the *maid of theology*. Although not in circulation, the *Ancilla politicae* coin could rightly be applied to sociology from its inception as a science to the present day. Although not the only science subordinated to politics, sociology is more than any other science openly subordinated to the dictates of politics as its maid.

Nation theory occupies a significant place in sociology, which, by the nature of things, means that this sector of sociological research has been and remains under the strongest influence of both daily politics and its long-term strategic interests. Violence against the demographic sphere, which, by its nature, precedes the emergence of organized political power and exists, *in ultima linea*, independently of political institutions as a whole, comes to light at the first step of defining the term "nation', i.e. defining its content.

Instead of being treated as a precondition and condition of politics, a nation is understood as a political creation, as a c*onsequence* of some political decision and its instrument. The notion of nation is related to the Latin terms *nacio, nasci, natus* – meaning, to give birth, to be born – while etymologically referring to gender, common ethnic, genetic origin, in political practice the notion of nation completely erases this key element of the definition! Therefore, this example also shows how the nation, as a real demographic fact, from the very beginning gained a pronounced political connotation, so it is treated as a subject of political sociology, i.e. political science.

ILLUSTRATION ~ Mehmed A. Akšamija, ***Homage to Bosniak Mersad Berber.***

Početak totalne dominacije politike nad čitavim društvenim životom, karakterističan za period skraja 18. a posebno tokom 19. stoljeća, uzima se kao početak pojave nacija – pri čemu se uvodi i pojam „politička nacija". Stiče se utisak da je politika nužan i dovoljan uvjet postojanja nacije, iako je jasno da je ovaj odnos upravo obrnut.

Na ovom mjestu ukazat ćemo na dva ključna momenta s kojima se realno suočavaju nezavisna sociološka istraživanja teorije nacije i nacionalizma. Riječ je najprije o ***činjenici da se savremeni nacionalizam*** planira, stimulira i generira primarno iz centara političke moći, dakle da njegov osnovni pokretač nije spontan niti je imanentan narodu, odnosno naciji. Pod izgovorom da štite i afirmiraju realne i neposredne potrebe naroda, odnosno nacije, centri političke moći zapravo brane sopstveni status i realiziraju svoje političke ciljeve. Utoliko, pokazuje se da nacionalizam kao politički fenomen nastaje izvan same nacije, da je derivat, efekat izveden iz nadnacionalnog sistema političke moći kojim ova manipulira u sopstvenom interesu. Drugi moment je činjenica povezanosti, komplementarnosti nacionalizama – uzajamno se podstiču i hrane. Kvazinaučna sociološka teorija o navodnom *domino efektu*, formulirana je s ciljem da se u područje društvenih nauka uvede eksplikativna paradigma koja funkcionira striktno u području prirodnih, egzaktnih nauka – da bi se nametnula teza o nekakvoj nužnoj, kauzalnoj povezanosti društvenih pojava, kakva, razumije se, nije primjerena tumačenju društvenih zbivanja, koja se nikada ne odvijaju nužno, nego su određena ciljevima i motivima ključnih aktera! U realnosti, navodni *domino efekt*, je zapravo redoslijed zbivanja planiran u političkim centrima moći, koji ovom formulacijom nastoje prikriti sopstvenu ulogu i prikazati događaje kao neumitni slijed uzroka i posljedica. Ova dva momenta su ključni za nezavisnu, naučno utemeljenu teoriju nacije i nacionalizma posmatranih iz makroperspektive koja se namjerno marginalizira u praktično svim savremenim teorijama nacije i nacionalizma.

Stoga se ovdje nećemo baviti različitim definicijama i teorijama nacije, nego ćemo samo podsjetiti na dramatičnu razliku savremenog shvatanja nacije od načina na koji je ovaj društveni fenomen bio tumačen sve do sredine 20. stoljeća. Iza razgraničenja nacije od naroda, kao njegove navodno superiorne forme, u pozadini se krije nastojanje da se narod, kao objektivna činjenica, relativizira, uzajamne veze njegovih pripadnika oslabe i da se cijelo stanovništvo podvede pod kontrolu centralne političke moći – kao prividno integrirana i homogena cjelina. Ipak te razlike se ne mogu izbrisati i ostaju jasno markirane u svim društvima danas.[3]

U ovom kontekstu, iz perspektive savremenih teorija nacije, više nego anahrono zvuči insistiranje Lenjina na pravu svih nacija na samoopredjeljenje, argumentirano, uz striktno historijske i sociološke

[3] Nacionalni pokreti u mnogim državama članicama EU, rasni i etnički sukobi u USA, Indiji, Mijanmaru, Kini, kao i mnogim drugim državama svijeta, dramaturgija raspada SFR Jugoslavije i formiranje nacionalnih država na njenim ruševinama, ovu tvrdnju dovoljno ilustriraju.

The beginning of the total domination of politics over the entire social life, characteristic of the end of the 18th and especially during the 19th century, is taken as the beginning of the emergence of nations – with the introduction of the term "political nation". One gets the impression that politics is a necessary and sufficient condition for the existence of a nation, although it is clear that this relationship is just the opposite.

At this point, we will emphasize two key points that independent sociological research on the theory of nation and nationalism is realistically facing. It is, first of all, about ***the fact that modern nationalism*** is planned, stimulated and generated primarily from the centres of political power, so that its basic initiator is neither spontaneous nor immanent to the people, i.e. the nation. Under the pretext of protecting and affirming the real and immediate needs of the people, that is, the nation, the centres of political power actually defend their own status and realize their political goals. To that extent, it is shown that nationalism as a political phenomenon originates outside the nation itself, that it is a derivative, an effect derived from the supranational system of political power which it manipulates in its own interest. The second point is the fact of the connection, the complementarity of nationalisms – they encourage and feed each other. The quasi-scientific sociological theory of the alleged *domino effect* was formulated with the aim of introducing an explicit paradigm into the field of social sciences that functions strictly in the field of natural, exact sciences – in order to impose a thesis on some necessary, causal connection of social phenomena. As such, it is not appropriate for the interpretation of social events, which never necessarily take place, but are determined by the goals and motives of stakeholders! In reality, the alleged *domino effect* is in fact a sequence of events planned in political centres of power, which with this formulation seek to conceal their own role and portray events as an inevitable sequence of causes and effects. These two points are crucial for an independent, scientifically based theory of nation and nationalism viewed from a macro perspective that is deliberately marginalized in virtually all contemporary theories of nation and nationalism.

Therefore, we will not deal here with different definitions and theories of the nation, but we will only recall the dramatic difference between the modern understanding of the nation and the way in which this social phenomenon was interpreted until the middle of the 20th century. Behind the separation of the nation from the people, as its supposedly superior form, lies the effort to relativize the people, as an objective fact, to weaken the mutual ties of its members and to bring the entire population under the control of central political power as a seemingly integrated and homogeneous whole. Yet these differences cannot be erased and remain clearly marked in all societies today.[3]

In this context, from the perspective of modern theories of the nation, Lenin's insistence on the right of all nations to self-determination sounds more anachronistic, arguably, with strictly historical and sociological

[3] National movements in many EU member states, racial and ethnic conflicts in the USA, India, Myanmar, China, as well as many other countries, the dramaturgy of the disintegration of SFR Yugoslavia and the formation of nation states on its ruins, illustrate this claim enough.

kriterije, politikom velikoruskog nacionalizma kao represije nacionalnih prava.[4] Gotovo jednako anahronom se čini i osnovna definicija nacije prihvaćena od svih vodećih sociologa i političkih teoretičara sve do 70-tih godina 20. stoljeća, bez obzira na njihovo ideološko opredjeljenje.[5] Navodimo je u njenoj standardnoj formulaciji sa svim bitnim faktorima:

1. Nacija je zasnovana na narodu;
2. Tradicionalno živi na zajedničkoj teritoriji;
3. Govori zajedničkim jezikom;
4. Posjeduje visok stepen etničke srodnosti;
5. Povezana je zajedničkim duhovnim idealima i kulturnim vrijednostima;
6. Formira ili teži formirati nacionalnu državu.

Da bi bila kompletna, ovoj deskriptivnoj definiciji, koja uključuje sve bitne objektivne komponente nacije, autor smatra neophodnim dodati i subjektivnu:

7. Osjećanje pripadnosti sopstvenoj naciji – narodu, etnosu i svijest o moralnoj obavezi lojalnosti

Koliko god insistirala na deskriptivnom pristupu i determinističkom metodu zasnovanom na principu kauzaliteta, sociologija ne smije zaboraviti da je njen pravi predmet – čovjek. Postupci ljudi nikada nisu determinirani kauzalno, nego proizilaze i iz racionalne procjene primjerenosti za ostvarivanje određenog cilja te iz emotivne privrženosti i svijesti o moralnoj obavezi – bilo prema određenoj ličnosti, bilo prema zajednici s kojom se čovjek identificira kao njen pripadnik. Bez ova dva momenta svi društveni fenomeni ostaju na nivou deskripcije, statistike i kvantifikacije. Fenomen nacije apsolutno je neobjašnjiv i nerazumljiv ukoliko se posmatra kao predmet među predmetima, a ne u svojoj stvarnoj živoj cjelini kao područje djelovanja motiva i clijeva stvarnih ljudi.

8. Iskušenja individualizma i entropija nacije: primjer Bošnjaka

Problem individualizma, atomizacije, odsijecanje od zajedničke prošlosti, ignoriranje sopstvene kolektivne pripadnosti, etničke i kulturne posebnosti, zamjenom bošnjaštva „bosanstvom“ ubrzava

---

[4] Lenjin, V. I.: *O pravu nacije na samoopredjeljenje*, 1914.

[5] Hobsbaum, Erik: ***Nacije i nacionalizam od 1780 : Program, mit, stvarnost***, Filip Višnjić, Beograd, 1996.; De Vries, Erik: ***Alexandre Kojève – Carl Schmitt Correspondence and Alexandre Kojève, Colonialism from a European Perspective***, in: *Interpretation*, 29/1 (2001), pp. 91-130; Gellner, Ernest: ***Nacije i nacionalizam***, Politička kultura, Zagreb, 1998.

criteria, by the policy of Great Russian nationalism as repression of national rights.[4] Almost equally anachronistic seems the basic definition of a nation accepted by all leading sociologists and political theorists until the 1970s, regardless of their ideological affiliation.[5] We list it in its standard formulation with all the essential factors:

1. A nation is based on a people;
2. Traditionally lives in a common territory;
3. Speak a common language;
4. Possesses a high degree of ethnic affinity;
5. It is connected by common spiritual ideals and cultural values;
6. Forms or seeks to form a nation-state.

To be complete, to this descriptive definition, which includes all the essential objective components of the nation, the author considers it necessary to add the subjective:

7. The feeling of belonging to one's own nation – people, ethnicity and awareness of the moral obligation of loyalty.

As much as it insisted on a descriptive approach and a deterministic method based on the principle of causality, sociology must not forget that its real subject is man. People's actions are never determined causally, but also arise from a rational assessment of suitability to achieve a certain goal and from emotional attachment and awareness of moral obligation – either to a particular person or to the community with which a person identifies as a member. Without these two factors, all social phenomena remain at the level of description, statistics and quantification. The phenomenon of the nation is absolutely inexplicable and incomprehensible if it is viewed as an object among objects, and not in its real living whole as an area of action of the motives and goals of real people.

8. The temptations of individualism and the entropy of the nation: the example of Bosniaks

The problem of individualism, atomization, cutting off from the common past, ignoring one's own collective affiliation, ethnic and cultural peculiarities, replacing Bosniak with "Bosnianhood" accelerates our ethnic erosion and intensifies the processes of collective self-destruction of Bosniak being – with the danger of the definitive

---

[4] National movements in many EU member states, racial and ethnic conflicts in the USA, India, Myanmar, China, as well as many other countries, the dramaturgy of the disintegration of SFR Yugoslavia and the formation of nation states on its ruins, illustrate this claim enough.

[5] Lenin, V. I.: ***On the Right of Nations to Self-Determination***, 1914.

našu etničku eroziju i intenzivira procese kolektivnog samorazaranja bošnjačkog bića – uz opasnost definitivne entropije bošnjačke nacije. Dok se Robert N. Bellah pita „Jesu li stanovnici USA još uvijek građani?" u kontekstu tradicije individualizma i odsustva zajedničkih etničkih, kulturnih i historijskih činilaca,[6] sistematskim potiskivanjem zajedničke kulturne i duhovne pripadnosti i zaboravljanjem svoje etničke srodnosti, zajedničkog historijskog iskustva i teritorijalnog jedinstva u kontinuitetu od pamtivijeka, Bošnjaci se suočavaju sa pitanjem: „Hoće li ikada postati građani Bosne?" Ukoliko taj status uvjetuju potpunim odricanjem od svog historijskog imena, kulture, duhovnosti i tradicije državotvornosti, što bi se reklo, neće nikada, pa ni – tada!

Cilj supstituiranja historijskog imena Bošnjaci teritorijalnom odrednicom „Bosanci", očigledan je: Razbiti homogeno jezgro Bošnjaka brisanjem svijesti o njihovoj etničkoj posebnosti, imenu, nacionalnom jedinstvu, zajedničkoj historiji, kulturi, jeziku, ukratko – zajedničkoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Postoje ozbiljne indicije da se taj cilj već duže vremena ostvaruje i da je, u velikoj mjeri već uhvatio korijen kod jednog dijela Bošnjaka. Atomizacija, odnosno, razbijanje svijesti o kolektivnoj, zajedničkoj pripadnosti Bošnjaka, forsiranje individualizma na uštrb etničke solidarnosti, odavno je uočeno kao glavna opasnost za formiranje građanske svijesti. U svom djelu ***Democracy in America***, Alexis de Tocqueville, konstatira da je naglašeni individualizam prisutan u Sjedinjenim Američkim Državama potencijalno najveća prijetnja za razvijanje demokratskog građanskog društva.[7] Uz komentar da je „...individualizam nova riječ za ono što su naši očevi zvali egoizam jer, iako je umjereniji i sređeniji, na kraju se svodi na isto", Tocqueville piše: „Individualizam je mirno i odmjereno osjećanje koje navodi čovjeka da se izolira od svojih sugrađana i da se zatvori u tijesni krug prijatelja i porodice; unutar ove malobrojne zajednice po svojoj mjeri, čovjek se izdvaja od šireg društva da bi se brinuo samo o sebi."[8]

Ovako izdvojeni, ljudi počinju vjerovati da nikome ništa ne duguju i prestaju očekivati bilo šta od drugih – zamišljajući da svoju sudbinu drže u sopstvenim rukama. „Na kraju, oni zaboravljaju na *sopstveno porijeklo i svoje pretke, kao što zaboravljaju i svoje savremenike*" – produžuje Tocqueville. „Svaki čovjek postepeno se osamljuje, uz opasnost da se zatvori u samoću sopstvenog srca."[9]

Ovu sklonost ka osamljivanju, izdvajanju od društva, individualizmu, Tocqueville je vidio kao ozbiljnu prijetnju slobodi građana. Uistinu, despotski režimi uvijek su ometali ljude od uključivanja u društvene aktivnosti – kao i od organiziranja masovnih skupova i uzajamnog druženja – navodeći ih na neku vrstu izolacije od drugih. Uz dramatično slabljenje uloge porodice, tradicionalno najmoćnijeg faktora u formiranju ličnosti – kakvo je već cijelo stoljeće na djelu a koje u vrijeme o kom piše Tocqueville

---

[6] Bellah, N., Robert: ***Are Americans still Citizens?***, in: *Citizenship Critical Concepts,* pp. 261-267.

[7] De Tocqueville, Alexis: ***Democracy in America***, Garden City, N. Z., Doubleday Anchor, 1969.

[8] Ibid., p. 506.

[9] Ibid., p. 508.

entropy of the Bosniak nation. While Robert N. Bellah asks “Are the people of the USA still citizens?” in the context of the tradition of individualism and the absence of common ethnic, cultural and historical factors,[6] by systematically suppressing a common cultural and spiritual affiliation and forgetting their ethnic kinship, common historical experience and territorial unity continuously since time immemorial, Bosniaks face the question: "Will they ever become citizens of Bosnia?" If they condition this status by a complete renunciation of their historical name, culture, spirituality and tradition of statehood, so to say, they will never, not even – then!

The goal of replacing the historical name Bosniaks with the territorial designation “Bosnians” is obvious: To break the homogeneous core of Bosniaks by erasing awareness of their ethnic identity, name, national unity, common history, culture, language, in short – common past, present and future.

There are serious indications that this goal has been achieved for a long time and that, to a large extent, it has already taken root among some Bosniaks. Atomization, that is, breaking the awareness of the collective, common belonging of Bosniaks, forcing individualism to the detriment of ethnic solidarity, has long been perceived as the main danger for the formation of civic consciousness. In his work ***Democracy in America***, Alexis de Tocqueville, notes that the pronounced individualism present in the United States is potentially the greatest threat to the development of a democratic civil society.[7] Commenting that “... 'Individualism' is a word recently coined to express a new idea. Our fathers only new about egoism. Individualism is more moderate and orderly than egoism, but in the end its results are much the same,” Tocqueville writes, “Individualism is a calm and considered feeling which disposes each citizen to isolate himself from the mass of his fellows and withrow into the circle of family and friends; with this little society formed to his taste, he gladly leaves the greater society to look out for itself..”[8]

Separated like this, people begin to believe that they owe nothing to anyone and stop expecting anything from others – imagining that they are holding their destiny in their own hands. "*Finally, each person comes to forget their ancestors, and also their contemporaries s*", Tocqueville continues. "Each man is forever thrownback on himself alone, and there is a danger that he may be shut up in the solitude of his own heart."[9]

De Tocqueville saw this tendency towards isolation, separation from society, and individualism as a serious threat to the freedom of citizens. Indeed, despotic regimes have always hindered people from engaging in social activities – as well as from organizing mass gatherings and socializing with each other – leading them to some kind of isolation from others. With the dramatic weakening of the role of the family, traditionally the most powerful factor in the formation of personality – such as has been at work for a century and which at the time de Tocqueville writes was not even on the horizon, the problem of losing interest in society and losing psychological contact with the community more serious and especially strongly endangers the moral, spiritual and cultural connection

---

[6] Bellah, N., Robert: ***Are Americans still Citizens?***, in: ***Citizenship Critical Concepts***, pp. 261-267.

[7] De Tocqueville, Alexis: ***Democracy in America***, Garden City, N. Z., Doubleday Anchor, 1969.

[8] Ibid., p. 506.

[9] Ibid., p. 508.

još nije bilo ni na pomolu, problem gubljenja interesa za potrebe društva i gubljenje psihološkog kontakta sa zajednicom danas je daleko ozbiljniji i posebno snažno ugrožava moralnu, duhovnu i kulturnu povezanost čovjeka sa sopstvenom zajednicom. Uzdajući se u iscjeliteljsku snagu porodice, Tocqueville potencira ulogu žena – posebno majki – koje, svojom tradicionalnom privrženošću religijskim vrijednostima, mogu efikasno ublažiti prenaglašen individualizam odgajajući djecu u duhu morala koji transcendira sebičnost i uske lične interese.[10]

Za razumijevanje veličine opasnosti koju bi napuštanje svoje matične pripadnosti donijelo Bošnjacima, posebno je relevantna brilijantna analiza društvenih konsekvenci individualizma, čak i u uvjetima naglašenog ekonomskog prosperiteta. Detektirajući „hiperaktivnost i grozničavu kompetitivnost usred obilja", Tocqueville konstatira protivrječnost ekonomskog bogatstva društva i odsustvo autentične bezbrižnosti i radosti u ljudima: „Upoznao sam se s najslobodnijim i najobrazovanijim ljudima koji žive u najpovoljnijim ekonomskim okolnostima na svijetu, pa ipak, sjena tamnog oblaka nije silazila s njihovog čela, a čak i u trenucima zadovoljsta bili su ozbiljni i gotovo tužni, neprestano misleći na sve dobre stvari koje nemaju. Ova hiperaktivnost i nekakva tuga otežavaju stvaranje čvrstih veza među ljudima, o prijateljstvu da i ne govorimo. Ovi neumorni, kompetitivni anksiozni ljudi se dohvataju svega a ništa ne drže čvrsto."[11]

Bošnjaci su danas izloženi istim pritiscima fragmentacije društvenih veza, ali u znatno nepovoljnijim okolnostima. Njihova ekonomska situacija je daleko „od najbolje na svijetu"; porodica je odavno izgubila mnogo od svoje integrativne snage, bošnjačke majke su većinom na poslu, a one koje su zadržale svoju ulogu u kući i vjernost tradiciji i religijskim načelima, izložene su pritisku pa i društvenom podsmijehu. Uz sve to, prirodna, spontana upućenost na ljude iz sopstvenog kulturnog i duhovnog kruga često se posmatra kao suspektna, potencijalno nacionalistička, retrogradna, fundamentalistička – čak i teroristička. Osim organiziranih političkih pritisaka i kleveta za islamski terorizam,[12] Bošnjaci su kontinuirano pod pritiskom nekih pripadnika sopstvenog naroda da se odreknu svog bošnjaštva a time i svoje autentične društvene ličnosti – ličnosti formirane u najintimnijem krugu bošnjačke porodice, ponašanja, odnosa, zvukova, ukusa, mirisa, imena i svega onoga što Bošnjaka definira kao društveno biće i što je njegovo sopstveno društveno naslijeđe, svodeći ga na usmaljenu individuu, „očajno ostrvce usred bujice"![13] Opasnosti radikalnog individualizma za društveni život, čak i kada je motiviran najuzvišenijim filozofskim i duhovnim vrijednostima, jasno ilustriraju stavovi Ralph Waldo

---

[10] Ibid., p. 291.

[11] Ibid., pp. 535-538, 565.

[12] Zlonamjerna hajka bazirana na kleveti o „10.000 islamskih terorista na tlu Bosne", koju su 2019. lansirali Kolinda Grabar Kitarović, predsjednica Hrvatske (2015-2020), i ministar unutrašnjih poslova Austrije, nanijela je velike štete BiH, posebno Bošnjacima, protiv kojih je i bila usmjerena, ali su klevetnici ostali nekažnjeni.

[13] Replika iz knjige Ernesta Hemingweya: ***Islands in the Stream***.

of man with his own community. Relying on the healing power of the family, de Tocqueville emphasizes the role of women – especially mothers – who, through their traditional commitment to religious values, can effectively alleviate overemphasized individualism by raising children in a spirit of morality that transcends selfishness and narrow personal interests.[10]

To understand the magnitude of the danger that leaving one's homeland would bring to Bosniaks, a brilliant analysis of the social consequences of individualism is especially relevant, even in conditions of pronounced economic prosperity. Detecting "hyperactivity and feverish competitiveness in the midst of abundance," de Tocqueville notes the contradiction between the economic wealth of society and the absence of authentic carefreeness and joy in people: "I have seen the freest and best educated of men in circumstances the happiest to be found in the world: yet it seemed to me that a cloud habitually hung on their brow, and they seemed serious and almost sad in their pleasures because they never stop thinking of the good things they have not got. This restlessness and sadness in pursiut of the good life makes it difficult to form strong attachment between man and man, not the mention the friendship. This restless, competitive, and anxious people clutch everything and hold nothing fast."[11]

Today, Bosniaks are exposed to the same pressures of fragmentation of social ties, but in much more unfavourable circumstances. Their economic situation is far from "the best in the world"; the family has long since lost much of its integrative power, Bosniak mothers are mostly at work, and those who have retained their role in the home and fidelity to tradition and religious principles are under pressure and even social ridicule. In addition, natural, spontaneous reference to people from one's own cultural and spiritual circle is often seen as suspicious, potentially nationalistic, retrograde, fundamentalist – even terrorist. In addition to organized political pressure and slander for Islamic terrorism,[12] Bosniaks are constantly under pressure from some members of their own people to renounce their Bosniakism and thus their authentic social personalities – personalities formed in the most intimate circle of the Bosniak family, behaviour, relationships, sounds, tastes, smells, names and everything that defines Bosniaks as a social being. and what his own social heritage is, reducing it to a small individual, "a desperate island in the middle of a torrent"![13] The dangers of radical individualism for social life, even when motivated by the highest philosophical and spiritual values, are clearly illustrated by the views of Ralph Waldo Emerson, a great proponent of individualism and one of the most refined and profound representatives of transcendentalism. Pleading for the praise of individualism from the position of feeling mystical unity with the Universal Being, Emerson consistently accepts the outcome of complete

---

[10] Ibid., p. 291.

[11] Ibid., pp. 535-538, 565.

[12] A malicious chase based on the slander of "10,000 Islamic terrorists on the territory of BiH", launched in 2019 by Kolinda Grabar Kitarović, President of Croatia (2015-2020), and the Minister of the Interior of Austria, caused great damage to Bosnia, especially Bosniaks, against whom it was directed, but the slanderers went unpunished.

[13] A replica from Ernest Hemingway's book: ***Islands in the Stream***.

Emersona, velikog pobornika indivualizma i jednog od najprefinjenijih i najdubljih predstavnika transcendentalizma. Pledirajući za pohvalu individualizma iz pozicije osjećanja mističkog jedinstva s Univerzalnim Bićem, Emerson konsekventno prihvata ishod potpunog izdvajanja, izolacije od svih ljudi, zaboravljajući na suštinsku zavisnost pojedinca od drugih, kao i drugih od pojedinca: „U takvim trenucima, ime najbližeg prijatelja zvuči mi čudno i nevažno; biti brat, biti poznanik – sluga ili gospodar, sve to postaje nevažno i smetnja."[14]

Svaki gest pomoći drugome, u kakvoj god bio nevolji, ide na štetu pojedinca i narušava njegovu slobodu: „Čovjek koji saosjeća s drugima stavlja sebe u poziciju plivača okruženog davljenicima, od kojih bi svako da se uhvati za njega, a ako se uhvati za nogu ili za prst, povući će ga na dno sa sobom."[15]

Upozorenje Tocquevilla da individualizam „odsijeca čovjeka od njegove prošlosti", Emerson promovira u jednu od najvećih prednosti i kapitalnu vrijednost pojedinca: „Treba napustiti svaku tradiciju, jer Priroda nas neprestano opominje: 'Svijet je nov, neokušan. Ne vjeruj u prošlost, ja ti dajem djevičanski univerzum, danas!'"[16]

I Niče govori kako je odlučio da sebe '*odsiječe od svih i svega, kao makazama*' i kako 'sve naše nevolje *dolaze od toga što ne možemo biti sami*'[17], a Jean-Paul Sartr emfatički u naslovu svoje drame tvrdi: „Pakao, to su drugi!"[18], ali su odsijecanje sebe od svega i svih te bježanje od drugih kao od pakla, pa čak i onaj svijet bez prošlosti, djevičanski univerzum koji se nudi danas, rijetki i ekscentrični specijaliteti na trpezi rijetkih filozofa. U stvarnosti, i oni kao i svi mi, hranimo se i živimo od kruha našeg svakidašnjeg a taj kruh – to je naša prošlost, to je život s ljudima, to su drugi!

S druge strane, ove pohvale individualizmu, zatvaranju u samoću sopstvenog srca, ostajale su, ipak, u ravni odnosa prema fenomenu društvenosti kao takve. Ni Emerson, ni Niče, ni Sartr nisu dirali u intimnu društvenu pozadinu ličnosti formiranu sjećanjima, onim od čega se gradi i narasta naša prošlost koja nam se ispisuje u svijesti i urezuje se u crte našeg lica. Međutim, oni koji Bošnjake navode da se odreknu svog bošnjaštva u ime ničijeg i svačijeg „bosanstva", tražeći od njih da se odsijeku od svog etničkog imena i nacionalnog duhovnog bića, plutaju mutnom Bosnom kao oni Emersonovi pojedinci među davljenicima, zavađeni sa svojim sjećanjem, nudeći im umjesto ruke spasa, Sartrov aforizam modificiran u suicidno ludilo bošnjačkog samoporicanja:

„Pakao, to su Bošnjaci!"

---

[14] Emerson, Ralph, Waldo: ***Essays and Lectures***, in: *The Literature of United States*, by Scott, Foresman and Company, 1957., pp. 435-444.

[15] Ibid., p. 437.

[16] Ibid., p. 444.

[17] Nietzsche, F.: ***Lettres a Lou Salome,*** Mai 11, 1879.

[18] ***L'infer, c'est les autres***, originalni naslov drame objavljene 1944. godine, kasnije preimenovane u ***No Exit***.

separation, isolation from all people, forgetting the essential dependence of the individual on others as well as others: "In such moments, the name of nearest friend, sounds than foreign and accidental; to be brothers, to be acquaintences, – master or servant, is then a trifle and disturbance."[14]

Every gesture of helping another, in whatever trouble he is, is to the detriment of the individual and violates his freedom: "A sympathetic person is placed in the dilemma of a swimmer among drowning men, who all catch at him, and if he gives so much as a leg or a finger, they will drown him."[15]

De Tocqueville's warning that individualism "cuts man off from his past" is promoted by Emerson as one of the greatest advantages and capital values of the individual: "We need to desert the tradition because the perpetual admonition of Nature to us, is, 'The world is new, untried. Do not believe the past, I give you the Universe a virgin to-day!'"[16]

And Nietzsche says that he decided to 'cut himself off from everyone and everything, like scissors' and that 'all our troubles come from the fact that we cannot be alone'[17], and Jean-Paul Sartre emphatically in the title of his play claims: "Hell is other people!"[18], but cutting themselves off from everything and everyone and running away from others as if from hell, and even that world without a past, is a virgin universe that is offered today, rare and eccentric specialties on the table of rare philosophers. In reality, they, like all of us, eat and live from the bread of our everyday life, and that bread is our past, it is life with people, it is the other people!

On the other hand, these praises of individualism, of closing one's own heart to solitude, remained, however, in the plane of attitude towards the phenomenon of sociability as such. Neither Emerson, nor Nietzsche, nor Sartre touched the intimate social background of a person formed by memories, what builds and grows our past that is written in our consciousness and engraved in the features of our face. However, those who persuade Bosniaks to renounce their Bosniakism in the name of no one and everyone's "Bosnianhood", asking them to cut themselves off from their ethnic name and national spiritual being, are floating through murky Bosnia like Emerson's individuals among the drowned, quarrelling with their memory. offering them a lifeline instead, a Sartre aphorism modified into the suicidal madness of Bosniak self-denial:

„Hell, is Bosniaks!"

---

[14] Emerson, Ralph, Waldo: ***Essays and Lectures***, in: ***The Literature of United States,*** by Scott, Foresman and Company, 1957., pp. 435-444.

[15] Ibid., p. 437.

[16] Ibid., p. 444.

[17] Nietzsche, F.: ***Lettres a Lou Salome***, Mai 11, 1879.

[18] ***L'infer, c'est les autres***, the original title of the play was published in 1944, later renamed ***No Exit***.

literatura / literature

BELLAH, N., ROBERT: ***Are Americans still Citizens?,*** in: *Citizenship Critical Concepts*, Bryan S. Turner and Peter Hamilton (ed.), Volume II, Routledge, London and New York, 1994.

HEMINGWEY, ERNEST: ***Islands in the Stream***, Charles Scribner's Sons, 1970.

HOBSBAUM, ERIK: ***Nacije i nacionalizam od 1780 : Program, mit, stvarnost***, (*Nations and Nationalism since 1780 : Program, Myth, Reality*), Filip Višnjić, Beograd, 1996.

DE TOCQUEVILLE, ALEXIS: ***Democracy in America***, Garden City, N. Z., Doubleday Anchor, 1969.

DE VRIES, ERIK: ***Alexandre Kojève - Carl Schmitt Correspondence and Alexandre Kojève, Colonialism from a European Perspective***, in: *Interpretation*, 29/1 (2001).

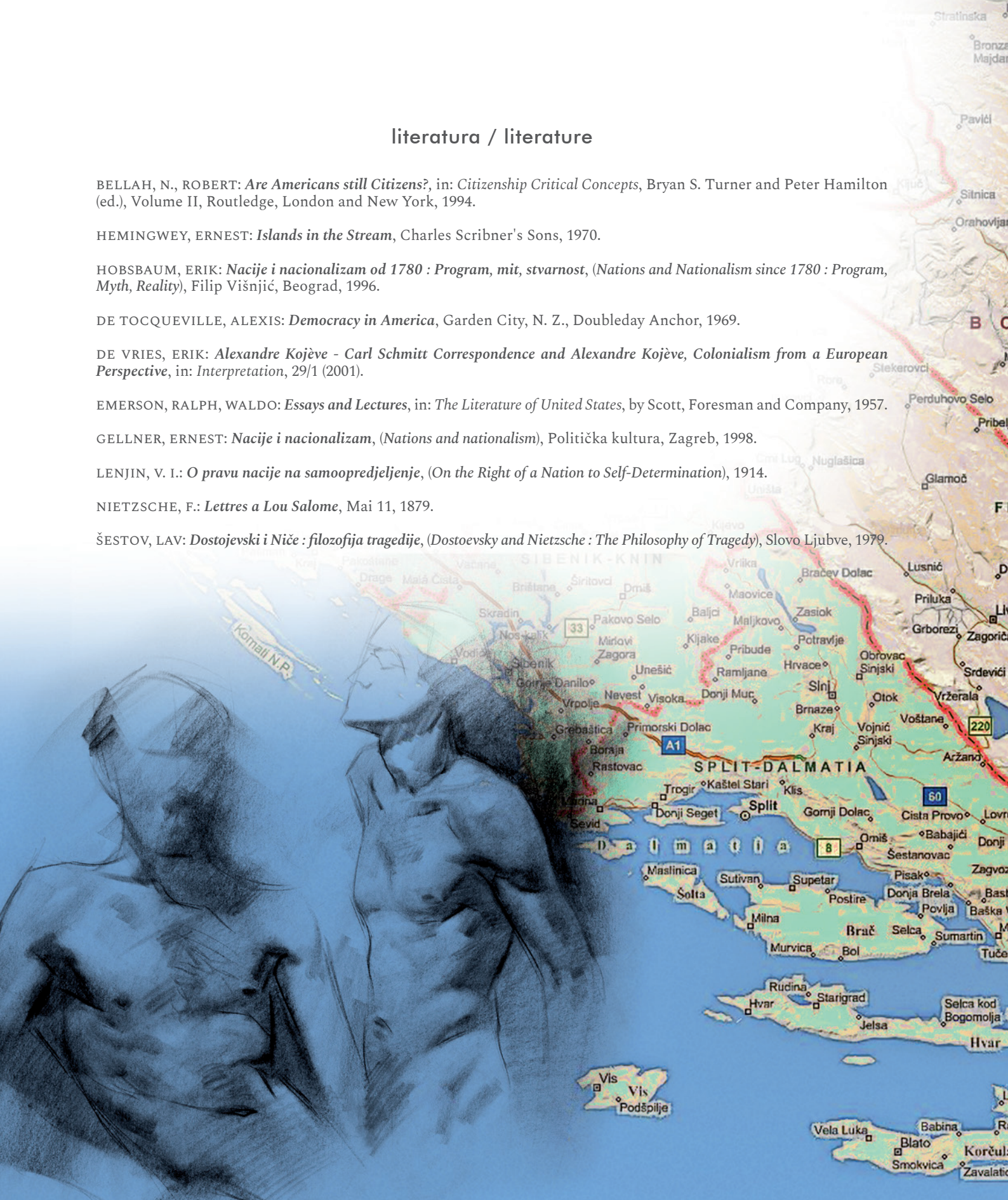
EMERSON, RALPH, WALDO: ***Essays and Lectures***, in: *The Literature of United States*, by Scott, Foresman and Company, 1957.

GELLNER, ERNEST: ***Nacije i nacionalizam***, (*Nations and nationalism*), Politička kultura, Zagreb, 1998.

LENJIN, V. I.: ***O pravu nacije na samoopredjeljenje***, (*On the Right of a Nation to Self-Determination*), 1914.

NIETZSCHE, F.: ***Lettres a Lou Salome***, Mai 11, 1879.

ŠESTOV, LAV: ***Dostojevski i Ničе : filozofija tragedije***, (*Dostoevsky and Nietzsche : The Philosophy of Tragedy*), Slovo Ljubve, 1979.

Banja Luka
Doboj
Tuzla
Mostar
Konjic
Gornji Vakuf
Donji Vakuf
Bugojno
Jajce
Travnik
Zenica
Maglaj
Zavidovici
Zvornik
Srebrenica
Bijeljina
Brcko
Gradacac
Orasje
Derventa
Modrica
Samac
Posavina
Sarajevo
Ilidza
Hadzici
Ilijas
Vogosca
Visoko
Kakanj
Zepce
Olovo
Kladanj
Vlasenica
Foca
Gacko
Trebinje
Ljubinje
Stolac
Capljina
Citluk
Ljubuski
Siroki Brijeg
Posusje
Tomislavgrad
Livno
Glamoc
Kupres
Drvar
Petrovac
Sipovo
Jezero
Mrkonjic Grad
Sanski Most
Prijedor
Kozarska Dubica
Novi Grad
Bosanska Krupa
Bihac
Cazin
Velika Kladusa
Bosanski Petrovac
Kljuc
Sipovo
Teslic
Doboj
Gradiska
Laktasi
Srbac
Kotor Varos
Skender Vakuf
Donji Vakuf
Prozor
Jablanica
Neretva
Sutjeska
Tara
Piva
Drina
Lim
Una
Sava
Vrbas
Ukrina
Bosna
Spreca
Krivaja
Jadar
Ibar
Ljubovija
Loznica
Sabac
Bajina Basta
Uzice
Cajetina
Priboj
Prijepolje
Nova Varos
Rudo
Visegrad
Rogatica
Pale
Trnovo
Kalinovik
Nevesinje
Gacko
Berane
Andrijevica
Plav
Gusinje
Rozaje
Pljevlja
Zabljak
Savnik
Mojkovac
Kolasin
Bijelo Polje
Podgorica
Niksic
Danilovgrad
Cetinje
Budva
Kotor
Herceg Novi
Tivat
Ulcinj
Bar
Skadar
Shkoder
Lezha
Kukes
Peshkopi
Debar
Struga
Ohrid
Prespa
Resen
Bitola
Prilep
Kavadarci
Negotino
Gevgelija
Strumica
Valandovo
Dojran
Kumanovo
Skopje
Tetovo
Gostivar
Kicevo
Debar
Pristina
Mitrovica
Gjakova
Prizren
Peja
Gjilan
Ferizaj
Podujevo
Vushtrri
Skenderaj
Drenas
Lipljan
Obilic
Kosovo Polje
Novo Brdo
Kamenica
Gnjilane
Vitina
Kosovska Mitrovica
Leposavic
Zvecan
Zubin Potok
Kosovska Kamenica
Presevo
Bujanovac
Medvedja
Vranje
Leskovac
Lebane
Bojnik
Kursumlija
Prokuplje
Blace
Aleksinac
Nis
Pirot
Dimitrovgrad
Knjazevac
Zajecar
Boljevac
Majdanpek
Negotin
Kladovo
Donji Milanovac
Golubac
Veliko Gradiste
Smederevo
Pozarevac
Petrovac na Mlavi
Kucevo
Zagubica
Despotovac
Jagodina
Cuprija
Paracin
Svilajnac
Rekovac
Ljig
Gornji Milanovac
Cacak
Lucani
Ivanjica
Novi Pazar
Tutin
Sjenica
Raska
Kraljevo
Vrnjacka Banja
Trstenik
Krusevac
Aleksandrovac
Arandjelovac
Topola
Kragujevac
Rekovac
Batocina
Knic
Lapovo
Kragujevac
Gornji Milanovac
Valjevo
Lajkovac
Ub
Lazarevac
Mladenovac
Obrenovac
Smederevska Palanka
Velika Plana
Ljubicevo
Petrovac na Mlavi
Zagubica
Despotovac
Svilajnac
Rekovac
Batocina
Knic
Lapovo
Arandjelovac
Topola
Aleksandrovac
Trstenik
Vrnjacka Banja
Kraljevo
Raska
Novi Pazar
Tutin
Sjenica
Ivanjica
Lucani
Cacak
Gornji Milanovac
Ljig
Rekovac
Jagodina
Cuprija
Paracin
Svilajnac
Despotovac
Petrovac na Mlavi
Kucevo
Zagubica
Majdanpek
Negotin
Kladovo
Donji Milanovac
Golubac
Veliko Gradiste
Smederevo
Pozarevac
Pirot
Dimitrovgrad
Knjazevac
Zajecar
Boljevac
Nis
Prokuplje
Blace
Aleksinac
Lebane
Bojnik
Kursumlija
Leskovac
Vranje
Presevo
Bujanovac
Medvedja
Gjilan
Ferizaj
Podujevo
Vushtrri
Skenderaj
Drenas
Lipljan
Obilic
Kosovo Polje
Novo Brdo
Kamenica
Gnjilane
Vitina
Kosovska Mitrovica
Leposavic
Zvecan
Zubin Potok
Kosovska Kamenica
Pristina
Mitrovica
Gjakova
Prizren
Peja
Kicevo
Debar
Struga
Ohrid
Prespa
Resen
Bitola
Prilep
Kavadarci
Negotino
Gevgelija
Strumica
Valandovo
Dojran
Kumanovo
Skopje
Tetovo
Gostivar
Shkoder
Lezha
Kukes
Peshkopi
Debar
Ulcinj
Bar
Skadar
Budva
Kotor
Herceg Novi
Tivat
Cetinje
Podgorica
Niksic
Danilovgrad
Berane
Andrijevica
Plav
Gusinje
Rozaje
Pljevlja
Zabljak
Savnik
Mojkovac
Kolasin
Bijelo Polje
Foca
Gacko
Trebinje
Ljubinje
Stolac
Capljina
Citluk
Ljubuski
Siroki Brijeg
Posusje
Tomislavgrad
Livno
Glamoc
Kupres
Drvar
Petrovac
Sipovo
Jezero
Mrkonjic Grad
Sanski Most
Prijedor
Kozarska Dubica
Novi Grad
Bosanska Krupa
Bihac
Cazin
Velika Kladusa
Bosanski Petrovac
Kljuc
Sipovo
Teslic
Doboj
Gradiska
Laktasi
Srbac
Kotor Varos
Skender Vakuf
Donji Vakuf
Prozor
Jablanica
Neretva
Sutjeska
Tara
Piva
Drina
Lim
Una
Sava
Vrbas
Ukrina
Bosna
Spreca
Krivaja
Jadar
Ibar
Ljubovija
Loznica
Sabac
Bajina Basta
Uzice
Cajetina
Priboj
Prijepolje
Nova Varos
Rudo
Visegrad
Rogatica
Pale
Trnovo
Kalinovik
Nevesinje
Gacko
Berane
Andrijevica
Plav
Gusinje
Rozaje
Pljevlja
Zabljak
Savnik
Mojkovac
Kolasin
Bijelo Polje
Podgorica
Niksic
Danilovgrad
Cetinje
Budva
Kotor
Herceg Novi
Tivat
Ulcinj
Bar
Skadar
Shkoder
Lezha
Kukes
Peshkopi
Debar
Struga
Ohrid
Prespa
Resen
Bitola
Prilep
Kavadarci
Negotino
Gevgelija
Strumica
Valandovo
Dojran
Kumanovo
Skopje
Tetovo
Gostivar
Kicevo
Debar
Pristina
Mitrovica
Gjakova
Prizren
Peja
Gjilan
Ferizaj
Podujevo
Vushtrri
Skenderaj
Drenas
Lipljan
Obilic
Kosovo Polje
Novo Brdo
Kamenica
Gnjilane
Vitina
Kosovska Mitrovica
Leposavic
Zvecan
Zubin Potok
Kosovska Kamenica
Presevo
Bujanovac
Medvedja
Vranje
Leskovac
Lebane
Bojnik
Kursumlija
Prokuplje
Blace
Aleksinac
Nis
Pirot
Dimitrovgrad
Knjazevac
Zajecar
Boljevac
Majdanpek
Negotin
Kladovo
Donji Milanovac
Golubac
Veliko Gradiste
Smederevo
Pozarevac
Petrovac na Mlavi
Kucevo
Zagubica
Despotovac
Jagodina
Cuprija
Paracin
Svilajnac
Rekovac
Ljig
Gornji Milanovac
Cacak
Lucani
Ivanjica
Novi Pazar
Tutin
Sjenica
Raska
Kraljevo
Vrnjacka Banja
Trstenik
Krusevac
Aleksandrovac
Arandjelovac
Topola
Kragujevac
Rekovac
Batocina
Knic
Lapovo
Kragujevac
Gornji Milanovac
Valjevo
Lajkovac
Ub
Lazarevac
Mladenovac
Obrenovac
Smederevska Palanka
Velika Plana
Ljubicevo